

VÁMSZÖVETSÉG VAGY ÖNÁLLÓ VÁMTERÜLET?

IRTA

ÁRKÖVY RICHÁRD

KILIÁN FRIGYES UTÓDA BIZOMÁNYA, BUDAPEST

1905

Politikai zavaroknak meg van az az előnyük, hogy sokféle, bár kiforratlan eszmét vetnek felszínre. Ilyképp történt, hogy a legutóbbi parlamenti bonyodalmak, melyek úgy Ausztriában, mint Magyarországon megakadályozták az állami gépezet működését, indokoltá tették az önálló vámterület kérdésével való behatóbb foglalkozást. A kiegyezés 1897 óta nem jöhetett létre; provizórium provizóriumot követett és mivel az államélet rendjének helyreállítása a bonyodalmakat szülő bonyodalmak folytonos szaporodása következtében mindjobban késett és a közeli kibontakozásra sem Magyarországon, sem Ausztriában nem igen volt remény, az áldatlan helyzet akarva, nem akarva arra a kérdésre irányította a közvélemény figyelmét, vajjon nem lehetne-e a bonyodalmak folyton megújuló sorozatát a gazdaságpolitikai szervezetnek egészen új alapokra való fektetésével berekeszteni.

A közjogi kérdések most is előtérben állottak; de a nemzet közgazdasági érzékének igen öröndetes fejlődéséről tesz tanúságot az a körülmény, hogy a szoros értelemben közjogi, alkotmányjogi kérdésekkel az 1867-iki kiegyezés óta egybeforrott közgazdasági kérdések a közvéleményt majdnem ugyanolyan mértékben foglalkoztatták, mint az alkotmányjogi gravamenek.

A közgazdasági kérdések iránt nyilvánuló nagyobb érdeklődés a bonyodalmas helyzetből való kibontakozásra inkább hátrányos, mint előnyös hatással volt: a közjogi gravamenekhez most még közgazdasági gravamenek is járultak. Ámde államiságunk, nemzeti életünk fejlődésének szempontjából végtelen nagy jelentőségű az önálló magyar közgazdasági közvélemény kialakulása; és bár e közvélemény ezidőszerint jobbára csak kiforratlan eszméket hánytorgat a nyilvánosság előtt, ez eszmék nem üres chimáerák, hanem csiraképes magvakat rejtenek magukban, melyek a politikai hullámok elsimultával az eddigi ütemben továbbfejlődő

nemzeti élet által kelősen előkészített talajba vetve, egy szebb és boldogabb jövő kisarjadzásának reményével kecségetnek.

Vámszövetség és önálló vámterület ma még jobbára csak jelszavak. Két hatalmas pártra oszlik az ország, melyek egyike az 1867-iki kiegyezés gazdasági politikájának folytatásában, másika a teljesen önálló gazdasági berendezkedésben látja a magyar állam jövő fejlődésének biztosítékát. A cél, melyre mindegyik párt törekedik, egy és ugyanaz: a nemzeti vagyonosodás s evvel az önálló államiság és nemzeti kultúra biztosítása. A módokat illetőleg azonban, melyekkel e cél megvalósítható, a legellentétebb nézetek állanak egymással szemben. A helyzet bonyolultságának s a megoldás módozataira vonatkozó nézetek ellentétes voltának következménye az a fogalomzavar, mely a nagyközönség számára rendkívül megnehezíti a mindjobban előtérbe nyomuló kérdések világos áttekintését és megbirálását. És csak a legutóbbi időkben, a mióta közgazdasági életünknek néhány kiváló férfi szaksterü előadások és irodalmi munkák keretében a gazdasági létkérdéseket a közjogi kontroverziáktól lehetőleg különválasztva igyekszik tárgyalni, kezdünk tisztább betekintést nyerni a közelmúlt gazdaságtörténetébe és jövőnk gazdasági életébe.

Nincs állama Európának, ahol a közgazdászoknak nehezebb helyzete lenne, mint Ausztriában, vagy Magyarországon; mert nincs állam nemcsak Európában, de az egész föld kerekiségén, melyet földrajzi fekvés és nemzetközi politika egy más állammal oly szoros politikai és gazdasági kapcsolatba helyezett volna, mint hazánkat. A magyar közgazdász nincs abban a szerencsés helyzetben, mint akár csak a román vagy szerb közgazdász is, hogy saját nemzeti szempontjából a közgazdaságilag abszolúte jót minden fenntartás nélkül javasolhatná. A magyar közgazdász látja ezt az abszolúte jót, de mivel mindig kényszerítve volt, van és lesz, bármi történjék a jövőben, számolni avval is, hogy egy más, az ő saját hazájával legszorosabb kapcsolatban álló országban, közgazdasági szempontból mi az abszolúte jó, mindig kompromisszumokról kell, hogy gondoskodjék, melyek az egyik félnek is, a másik félnek is juttatnak valamit, — de az abszolúte jót egyiknek sem.

Amit a következőkben elmondandó leszek, nem egyéb, mint már eddig is ismeretes közgazdasági tények felsorolása és eme adott tények számbavételével a jövő fejlődés esélyeinek vázolása. Nem közjogi polémia, nem pártszempontoktól vezérelt közgazda-

sági állásfoglalás, hanem csupán pártatlan feltárása a helyzetnek — egy közgazda szemével nézve.

Nehéz és áldatlan feladat; mert a pártatlanság elkerülhetetlen következménye a pártok részéről való megtámadtatás. Okvetlenül szükséges volt azonban, hogy tekintet nélkül pártállásra, rokonszenvre és előítéletekre, a tudományos munka eszközeivel készült, de mindenki számára könnyen megérthető és lehetőleg rövid tárgyalásban, feltárassék a gazdasági helyzet.

Az európai államok gazdaságpolitikai fejlődésének jelenlegi iránya is indokoltá teszi, hogy teljes hidegvérrel és pártatlanul foglaljuk zunk a magyar gazdaságpolitika irányát kijelölő elvekkel.

Ebben a pillanatban a védvamos irányzat, ha nem is áll fejlődése zenitjén, mindenesetre igen közel van már ahhoz. Németországban a *Caprivi*-féle gazdaságpolitikai felfogás — melynek alapelve az volt, hogy mai nap, midőn a politika, ha nem is kizárólag, de mindenesetre túlnyomólag gazdaságpolitika, a tisztán politikai szövetségnek sem értéke, sem jelentősége nincs gazdasági szövetkezés nélkül, — mindjobban veszíti híveit és a legszélesebb néprétegek rokonszenve a gazdasági elzárkózás felé irányul.

Franciaország két évtized óta következetesen fejleszti elzárkózási politikájának intézményeit és egyelőre semmi hajlandóságot sem mutat arra, hogy a jövőben megváltoztassa gazdasági politikájának irányát.

Orosz-, Olasz-, Spanyolország, Svájc, sőt a Balkán-államok is a gazdasági elzárkózás hívei. Európán kívül pedig az észak-amerikai Egyesült-Államok a vámemelésekben egymással versenyző államok között elvitték a pálmát.

Csak Nagy-Britannia maradt meg mindmostanig szabad kereskedő államnak. Az a Nagy-Britannia, amely végtelenül szerencsés földrajzi fekvésénél és népének az éghajlat által is kifejlesztett, a vallási puritánizmus által szilárd alapokra fektetett munkásságával, tökéletes alkotmányával és egységes nemzeti érzületével megteremtette mai nagyságának alapjait már abban az időben, midőn Franciaországot a Pompadourok uralták, Németországot elgyengítette a particularizmus és Ausztriát a szűk látkörű bürokratizmus. Ilyképpen Anglia már messze megelőzte a többi nemzeteket, még mielőtt azok komoly versenyre gondoltak volna. És csak ebben a gazdaságilag és politikailag kiforrott országban volt lehetséges a szabad kereskedelmet nemcsak megteremteni, hanem mind a mai napig fenn is tartani.

Mind a mai napig; mert, hogy vajjon az angol nemzetnek több évszázadon át felhalmozott erkölcsi és gazdasági ereje képes lesz-e akár csak a közel jövőben is szembeszállni a többi államok ama gazdasági versenyével, melyet nem annyira a kiváló nemzeti szorgalom és munkásság, mint inkább az azokat rendkívül hathatósan támogató védvámrendszer teremtett meg és tett hovatovább félelmissé, — arra ugyan mai nap még nem lehet határozottan tagadólag válaszolni, de viszont az angol szabad kereskedelem további és változatlan fennmaradásáért sem lehet kezeséget vállalni.

A legutóbbi néhány esztendő tényei azt mutatják, hogy az angol nemzetnek feltétlen, minden idegen versenyt leküzdeni képes erejébe vetett, szinte korlátlan önbizalma, mely az angol gazdasági sikereknek egyik titka volt, már nem az a régi önbizalom, mely az angol nemzet minden osztályát Cobden zászlója alá tömörítette. Chamberlain fellépése, bármi legyen is gazdaságpolitikai agitációjának végeredménye, a szabad kereskedelmi eszmék egyeduralmának megszűntét eredményezte Angliában.

A jövő fogja eldönteni, vajjon az angol imperialisztikus politika zavartalan folytatása a szabadkereskedelmi, vagy a védvámos gazdasági politika mellett lesz-e lehetséges. Ha Angliában is a védvámos irányzat jut uralomra, úgy a XIX. század utolsó negyedében megindult védvámos politika elért fejlődésének zenitjére, ahol egy ideig meg fog ugyan maradni, de azután mindjobban fog veszteni kizárólagosságából és a nemzetközi érintkezésnek mind sürűbbé és közvetlenebbé válása következtében minden valószínűség szerint a szabad kereskedelmi irányzat egy új fájának lesz kénytelen helyt adni. Ha pedig Anglia nem tér át a védvámrendszerre, ha megmarad továbbra is szabad kereskedő államnak, úgy a modern védvámos irányzat nem fogja befutni teljes pályáját, de bizonyos idő folyamán a már említett okokból szintugy vissza fog fejlődni.

Ez a távolabbi jövő képe. Oly távol van még e jövő, hogy nincs józan közgazda, aki be nem látná, miszerint teljesen lehetetlen már ma számolni e jövő esélyeivel. Számolnunk kell e helyett az adott körülményekkel, számolnunk kell avval, hogy minden egyes ország körül van véve oly államokkal, amelyek inkább hajlandók védvámos politikájuknak további kiépítésére, mint visszafejlesztésére. Számolnunk kell avval, hogy mindjobban növekvő, mindjobban kifejlődő gazdasági munkánk termékeinek elhelyezésére mind szűkebb, mind kevesebb terület fog rendelkezésünkre állani a

közel jövőben. A szabadkereskedelem talaján kifejlődött világ-gazdaság lerontotta az egyes fogyasztási területek korlátait és a világtermelésnek korlátlan világgiazcot adott; de a világ-gazdaság korlátlan szabadsága oly fékevesztetté tette az emberi kapzsiságot, hogy a védvámok mesterkéltszerű rendszerével kellett a gazdasági szabadság tultengéséből származó kinövéseket lenyesni. És a védvámrendszerrel csak akkor fogunk letehetni, ha az emberiség megérett a szabad kereskedelemre; s hogy ez mikor lesz, annak ma még senki sem lehet megmondhatója.

Általános védvamos politikával kell ezek szerint számolnunk. És erre a lényeges momentumra való tekintettel kell megítélnünk közgazdasági szempontból Ausztriához való viszonyunkat. Ausztriához való *jelenlegi* viszonyunkat és Ausztriához való viszonyunkat a *közel jövőben*; vagyis addig, amíg a nemzetek kereskedelmi politikája lényegileg vámpolitika marad. Ebből a szempontból kiindulva kell megítélnünk azt, vajjon józan közgazdasági politika volna-e, ha önmagunk mesterségesen csökkentenők ama területet, melyen gazdasági termékeink elhelyezést találhatnak, mikor eme területet amugy is lehetőleg csökkenteni igyekeznek a többi államok.

És van még egy ok, ami indokoltá teszi, hogy teljes tárgyilagossággal, menten minden közjogi vonatkozástól, menten minden kifejezett pártállástól, foglalkozzunk közgazdasági helyzetünkkel és Ausztriához való közgazdasági viszonyunkkal.

Említettem az előzőkben, hogy közgazdáink csak a legutóbbi években kezdték közgazdasági helyzetünket, amennyire csak lehetséges, Ausztriához való közjogi helyzetünktől különválasztva tárgyalni. Nem egy érdekes terméket mutat fel az ezt az igen bonyolult kérdést tárgyaló irodalom. De olyan munka, amely kitünő szakszerűség mellett teljes részletességgel, gazdaságtörténelmi alapon foglalkozott volna a problémával, csak a legutóbbi hónapokban jelent meg. Dr. *Pap* Dávid irt egy kiváló munkát, amely a magyar közgazdasági irodalomban kétségtelenül korszakalkotó jelentőségű, amelynek közgazdasági becsét el kell, hogy ismerjék mindazok is, akik akár közjogi, akár közgazdasági szempontoktól vezéreltetve ezidőszert nem tudnak lelkesedni ama eszmékért, melyekért *Pap* Dávid lándzsát tör. Ámde egy lényeges hibája van *Pap* Dávid munkájának: *a közgazdaságilag abszolúte jót keresi, a valósággal nem számol, a jelen helyzetnek csak hátrányait látja és az előnyöket is, az adatoknak kétségtelenül ügyes csoportosításával, csak látszólagosoknak igyekszik feltüntetni.* Ahol az önálló vám-

terület előnyeiről van szó, ott optimista ; ahol a gazdasági közö-
ség fenntartásáról, ott a legsötétebb színekkel dolgozó pesszimista.
Végletek jellemzik munkáját.

Már pedig a magyar közönség tájékoztatására nem végletek,
de tények és megvalósítható eshetőségek felsorolása szükséges.
Ezt megkísérelni e jelen munka célja.

II.

„A szuronyok hegyén hozták be a közös vámterületet az
osztrákok.“ Ezt a mondást *Pap* Dávid munkájából vettem.*)
Elvitatni nem lehet, mert történelmi tény. Ősidőktől mind a mai
napig minden háborut lényegileg gazdasági okok miatt vívtak
egymással a nemzetek. Az öldöklés indító oka mindig és mindenütt
bíróság volt, bármennyire eszményi fátyolba igyekezett is burkolni
az öldöklés brutális tényét a költészet és történelem. Jobban
élni, többet élvezni, ez a jelszó vezette az emberiséget sok ezer
esztendő életében és bár ez okozta legtöbb szenvedését, mind-
amellet legfőbb rugója volt haladásának.

Az osztrákok e tekintetben épp oly kevéssé képezték kivételt,
mint valamely más nemzet. És midőn a magyar szabadságharcz
leveretése után a szuronyokkal kivított hatalom birtokába jutottak,
természetes, hogy e hatalmukat saját gazdasági érdekeiknek javára
igyekeztek kiaknázni.

Ausztria földrajzi fekvésénél fogva az osztrák nem volt
tengerjáró nemzet; tehát nem is volt alkalmá távolesó gyar-
matokban keresni nemzeti vagyonosodásának segélyeszközeit.

Magyarországot földrajzi fekvés, pártoskodás és török-tatár-
harczok már évszázadokkal ezelőtt kiszolgáltatták az osztrák
hatalomnak; és az emberi nemes érzésnek, a lovagiasságnak soha
nem látott példáját szolgáltatták volna az osztrákok, ha ezt a
részint szerencsétlen viszonyok, részint saját hibánkból ránk nézve
kedvezőtlen, Ausztriára nézve kedvező helyzetet ki nem használták
volna akkor, midőn a fegyverek diadala egy gyarmatot adott a
kezükbe.

Neveltséges volna azt vitatni, hogy midőn egy gazdaságilag
erősebb állam egy gazdaságilag gyengébbet magához forraszt és
évszázadokon keresztül e cél megvalósítására irányítja politikáját,
akkor ennek az összeforrasztásnak a gyengébb állam nagyobb hasz-

*) Magyar vámterület 111. lap.

nát fogja látni, mint az erősebb. A szabad fejlődésnek, a zavartalan haladásnak legbiztosabb alapja a nemzeti alapokon álló önálló gazdasági politika; s ha egy nemzet bármi okból gyenge arra, hogy ily nemzeti alapokon önálló gazdasági politikát folytasson, haladásban többé-kevésbé mindig gátolva lesz, fejlődése sohasem lesz oly gyors, mintha erőt szabadon fejthetné ki.

Ezek mind tények; annyira ismert tények, hogy közhelyeknek lehet őket minősíteni. Tény azonban az is, hogy egy, a viszonyok nyomása alatt keletkezett helyzetet csak akkor lehet megváltoztatni, ha maguk azok a viszonyok is megváltoztak, melyeknek nyomása e helyzetet megteremtette.

Ausztriával való közösségünket megteremtették a történelem eseményei s az azok nyomán kialakult nemzetközi politika. Kétségtelen, hogy a nemzetre, a nemzet fejlődésére ez a helyzet kedvezőtlen; de azt nem 1849-ben az osztrák szuronyok zuditották a nemzetre, hanem rázuditották azok az évszázadok, melyeknek pártoskodásai és véres háborúi meggyengítették a nemzetet, mely gyengeség képtelenné tette egyedül, önállóan versenyre kelni Európának többi, jóval szerencsésebb körülmények között fejlődött nemzeteivel. Ezért, jöllehet tény, hogy a közbeneső vámvonal s így legalább részleges gazdasági önállóságunk teljes megszűnése az abszolutizmus kezdetével egy időpontra esik s azt a látszatot kelti, mintha gazdasági közösségünket az osztrák szuronyok teremteték volna meg, ez a közösség nem egy járuléka volt az abszolutizmusnak, hanem a magyar nemzet folytonos gyengülésén táplálkozó évszázados osztrák politika betetőzése.

Ez ellen a céltudatos, szívós osztrák politika ellen évszázadokon keresztül vajmi keveset tettünk; mert hiányzott belőlünk a gazdasági érzék a legutóbbi időkig és évszázadokon keresztül politikai védelmet remélve Ausztriától, nem tudtuk előrelátni, hogy gazdasági fejlődésünk árán kell megfizetnünk eme, bizony jobbára silány, politikai védelemért.

Évszázadok hibáiért és tévedéseiért vettük el tehát büntetésünket akkor, mikor feladni kényszerültünk gazdasági önállóságunkat. Ezen évszázados hibákat és botlásokat egynéhány évtized alatt vajmi bajos helyrehozni; és különösen bajos akkor, ha elfogulatlanul vizsgáljuk helyzetünket és látjuk azt, miszerint, bár nagyjában a vesztes fél mi maradtunk, mindamellett Ausztriával való közösségünk sok oly segédeszközt adott kezünkbe, amelyek lehetővé tették évszázados hibáknak a korrigálását.

Mert elvitathatatlan, hogy, jóllehet szerencsésebb körülmények között sokkal nagyobb arányban fejlődhetett volna gazdasági életünk, azért mégis a helyzet kedvezőtlenége daczára elért eredmények feljogosítanak arra, hogy büszke öntudattal szemléljük eddigi munkánkat és reménynyel tekintünk a jövőbe.

A fentiek képezik e munkálat alapgondolatának rövid kifejtését. Ez az alapgondolat, hogy nagyarányu gazdasági fejlődésünk csak önálló nemzeti alapon lesz lehetséges, de hogy viszont a gazdasági közösségnek immár 40 esztendő s korszaka alatt becsületes, megfeszített munkával elért eredményeinket sem szabad lekicsinyelni, vagy letagadni; hogy a nemzet törekvésének kétségtelenül a minden téren való teljes önállóság kivására kell irányulnia, de olyképpen, hogy a továbbfejlődésnek a kedvezőtlen viszonyok között megteremtett alapjait egy elő nem készített reform meg ne ingassa. Középosztályunkat tönkretette az előkészítés nélkül keresztülvitt jobbágyfelszabeditás; vajjon kívánatos-e, vajjon összeegyeztethető-e minden egyes ember magyar nemzeti érzületével, hogy az előkészítés nélkül esetleg létrejövő önálló vámterület 40 évi munka eredményének javarészét tönkretegye?

A kérdés magában rejti a választ is.

Hogy azonban addig is, míg gazdasági életünk teljesen új alapokra fektetésének időpontja elérkezik, haladásunk visszacsúszásától, fejlődés helyett visszafejlődéstől kell-e tartanunk: azt kívánja teljesen pártatlanul, a tényeknek rideg feltárásával és nem a tényeknek egy bizonyos rögeszme erőltetett támogatása czéljából való ügyes csoportosításával e szerény munkálat megállapítani.

*

Általános az a felfogás, hogy a vámterület közösségének fenntartása a mezőgazdaság szempontjából létkérdés s ez a körülmény teszi indokolttá a közös vámterületnek fenntartását, a magyar ipar fejlődésének feláldozása daczára is. Higgadt, pártatlan közgazdák is ezt a nézetet vallják, amely kétségen kívül sok igazságot rejt magában. Ámde, ha meggondoljuk, hogy Magyarország népességének 77⁰/₀-a foglalkozik mezőgazdasággal s hogy ennél fogva az összes népesség több mint ³/₄-ének élelfenntartása a mezőgazdasági érdekek kellő megóvásától van függővé téve, ugy ez az áldozat gazdaságpolitikai szempontból még akkor is indokolható és menthető volna, ha a mezőgazdaság érdekeinek védelme, vagyis a gazdasági közösség fenntartása, a lakosság hátralévő 23⁰/₀-ának tényleg gazdasági romlását jelentené.

Szerencsére a helyzet nem ennyire kétségbeesett. El kell ismerni, hogy iparunk a közös vámterületen nem fejlődött úgy, mint fejlődhetett volna önálló vámterületen; tekintve Ausztria hatalmas ipari fejlettségét, ez oly világos tény, melyet bizonyítani felesleges, megczáfolni pedig lehetetlen. De azért azt sem lehet mondani, hogy a közös gazdasági politika alapján csak a népesség 77%-ának tudunk megélhetést biztosítani és 23%-ának egyáltalán nem. Magyarországon, csak 11 főipari csoportot véve, 1898-ban volt 2494 gyár 230,223 lóerővel és 242,009 alkalmazottal. Ausztria gyáripára, ugyanezen 11 főcsoportot véve számításba, a gyárak számát tekintve ötszörte, a lóerőket illetőleg 2-szerre és az alkalmazottak számát tekintve 4-szerre volt nagyobb Magyarország gyáriparánál. Viszont azonban az összes lakosok számát tekintve 22%-kal kevesebb egyént foglalkoztatott a mezőgazdaságban, mint Magyarország. Szóval lakosságának 45%-a volt arra utalva, hogy iparral, illetve kereskedelemmel keresse meg kenyerét, holott Magyarországon csak a lakosoknak 23%-a. Nem lehet elvitatni azt, hogy az osztrák 45%-nak több munkaalkalma nyílik, mint a magyar 23%-nak; de az aránylagos különbség nem oly nagy, hogy azt lehetne mondani, miszerint Magyarország nem mezőgazdasággal foglalkozó 23%-ot tevő népességének, a vámterület közössége folytán csak lassan fejlődő ipara következtében, nem képes munkaalkalmat nyújtani. Szóval, jöllehet az ipari termelés áldozatot hoz a mezőgazdasági termelés érdekében, mindemellert az iparnak, bár lassu, fejlődése is elég arra, hogy a nem mezőgazdasággal foglalkozó egyének megélhetést szerezzenek; főkép ha tekintetbe vesszük azt is, hogy a népesség eme 23%-a nem kizárólag iparból kénytelen megélni, hanem kereseti forrásokra lel a kereskedelmi foglalkozásban is.

Ezt bizonyíthatja az a körülmény is, hogy jöllehet 1880-tól 1900-ig gyári üzeminknek száma nem mutat oly szaporodást, mint az kívánatos volna, ennek daczára a nevezett 20 évi időközben az ipari termelésben foglalkoztatott segélyszemélyzet száma 92%-kal emelkedett. Vagyis az ipar képes volt épp az ugynevezett kisebb existenciák számára kétszer annyi munkaalkalmat nyújtani, mint 20 évvel azelőtt.

Mindemellert el kell fogadnunk azt a tételt, hogy az Ausztriával való gazdasági közösség fentartása első sorban mezőgazdaságunk érdeke. *Sajátságos módon azonban azok, akik minden körülmények között, tekintet nélkül jelenlegi készületlen voltunkra, az*

önálló vámterület létesítését követelik, a legutóbbi időben azt kezdik hangoztatni, hogy a közösség fentartása nemcsak iparunkat károsítja, hanem mezőgazdaságunknak sem érdeke.

A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége már 1903-ban azt igyekszik bebizonyítani, hogy az agrárérdekeknek a vámtarifában való védelme nem Magyarországnak egyoldalú, hanem mindkét államnak közös érdeke, mivel gabonában, malátában, hüvelyesekben, lisztben és őrleményekben, valamint rizsben, tehát azokban az árucsoportokban, melyekben — az állatokat kivéve — Magyarország érdekei a vám- és kereskedelmi szövetségben és az autonóm vámtarifában leginkább kidomborodnak, Magyarország évenkénti termelése meghaladja a három milliárd koronát, de Ausztria évi termelésének értéke is felül áll a két milliárd koronán. Tehát tévedés azt gondolni, hogy az autonóm vámtarifának agrárvámjai által a magyar mezőgazdasági termelés számára biztosítatik az egész közös vámterület, mivel ezen agrárvámtételek az osztrák mezőgazdaság érdekeit is épp oly arányban támogatják.*) A Gyáriparosok Országos Szövetsége még nem mondja ugyan azt, hogy a magyar mezőgazdaságnak a közösségből nincs semmi haszna; de azt állítja már, hogy a közös vámterület agrárvámjai nem vehetők olybá, mintha azok különösen a magyar mezőgazdasági érdekek védelmére volnának hivatva. A sorok között olvasva pedig azt lehet ebből kivenni, hogy a Gyáriparosok Országos Szövetsége a vámközösségben nem lát oly sok előnyt a magyar mezőgazdaság számára, hogy ezt a közösséget a magyar mezőgazdaság érdekében a magyar ipar rovására is fenn kellene tartani.

Pap Dávid pedig az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés megbízásából írott munkájában már egész határozottan azt állítja, hogy „egy cseppet sem igaz az a theoria, mintha az osztrák piacot kizárólag Magyarország látná el mezőgazdasági cikkekkel.“**) Hogy tehát a magyar mezőgazdaságnak éppen nem olyan lényeges érdeke az Ausztriával való közösség fenntartása, főképp ha tekintetbe vesszük azt, hogy a Magyarországon is termelt nyers anyagokból 602 millió értékű árut külföldről szerez be Ausztria.

Ha ez az állítás tényleg igaz volna, hogy t. i. a magyar mezőgazdaság semmi hasznát sem látja annak, hogy a nagy ausztr-

*) Jelentés az osztrák-magyar vámterület autonóm vámtarifájáról szóló törvényjavaslat tárgyában. 8—9. lap.

**) 213. lap.

riai fogyasztó piacra vámmentesen viheti termékeit, akkor valóban ama megdöbbentő tény előtt állanánk, miszerint a közös vámterület létesülése óta közönséges, kiszipolyozott gyarmata voltunk Ausztriának.

Ámde, ha a statisztikát vizsgáljuk és a tényeket úgy vesszük, amint azokat a statisztika adja és nem csoportosítjuk azokat oly módon, amint azt egy bizonyos állítás igazolása megkívánja, úgy azt fogjuk látni, hogy jóllehet Ausztria tényleg a Magyarországon is termelt mezőgazdasági termékekből igen jelentékeny mennyiséget szerez be a vámkülföldről, ez nem azt jelenti, mintha a magyar mezőgazdaság a közös vámterület által számára nyújtott előnyöket nem használhatná ki, illetve mintha ezek az előnyök egyáltalán nem is léteznének, hanem csupán azt, hogy *jóllehet mezőgazdasági kivitelünk túlnyomó részben Ausztria felé irányul, annak dacára nem vagyunk képesek annyit termelni, mint amennyit Ausztria fogyasztani képes.*

A szoros értelemben vett mezőgazdasági cikkekből 1903-ban kivitelünk értéke a következő volt:

V—XVI., XXIII., XXIV. főcsoportok	K i v i t e l é r t é k e	
	összesen	Ausztriába
Dohány... ..	14.327,627	10.923,521
Gabona, hüvelyesek, liszt stb.	453.376,573	365.883,307
Főzelék, gyümölcs, növények stb.	41.910,576	29.948,695
Vágó- és igásmarhák... ..	235.652,565	185.426,282
Más állatok	26.551,457	16.304,464
Állati termékek	63.237,413	32.582,896
Zsiradékok... ..	33.546,549	27.537,496
Zsiros olajok	2.632,142	2.337,153
Italok	46.014,898	36.581,456
Eledelek	22.774,450	21.723,290
Fa, szén és tőzeg... ..	73.764,123	25.719,775
Eszterg. és faragóanyagok	2.347,326	1.458,754
Len, kender stb.	14.769,383	7.755,889
Gyapju stb.	30.844,390	21.762,308
Összesen	1,061.747,472	785.945,286

Vagyis szoros értelemben vett agrárterményekből — beleszámítva a fát, szenet, tőzeget s az eszterga és faanyagokat — csupán

1,061.747,472 —

785.945,286

275.802,186 K. értékű árut viszünk

ki a vámkülföldre. Mit jelent ez? Azt, hogy jelenlegi termelésünk mellett csupán 1,061.747,472 korona értékű fölösleg áll elő kiviteli czélokra s hogy ennek két harmadrészét Ausztria levén képes fogyasztani, csak egy harmadrész elhelyezéséről kell gondoskodnunk a vámkülföldön.

Ausztria azonban, mint Pap Dávid hangsulyozza, exotikus áruk nélkül 578.373,000 korona értékű árut*) vásárol az őstermelés czikkeiből a vámkülföldről. Vagyis összegezve a Magyarországból és a vámkülföldről Ausztriába behozott agrártermények értékét, 1.364.318,286 korona értékű árura van szüksége az osztrák fogyasztásnak. Szóval, még ha *összes* kivitt agrárterményeinket, melyeknek összértéke a fentiek szerint 1,061.747,472 koronára rug, Ausztriában értékesítenők s így a vámkülföldre egy korona értékű árut sem exportálnánk, Ausztriának 302.570,814 korona értékű nyerstermék-szükségletét nem volnánk képesek fedezni jelenlegi termésünkkel.

Vagyis mi következik ebből? Talán az, miszerint a közös vámterület nyújt módot Ausztriának arra, hogy 578 millió korona értékű nyersterményszükségletet a vámkülföldről szerezzen be, szóval, hogy a közös vámterület károsítja mezőgazdaságunkat? Nem inkább az tűnik ki ebből, hogy jóllehet Ausztriának igen jelentékeny a fogyasztási képessége, őstermelésünk minden erőlködése daczára sem képes ezideig annyit termelni, hogy ezen egész szükségletet fedezhetné?

Mindemellet, ámbár józanul, a tényeket szemlélve, Ausztria rendkívüli fogyasztó képességét, főkép mezőgazdasági czikkekből, kétségbevonni nem lehet, a magyar iparosok és kereskedők köréből mind gyakrabban hangzik fel az a panasz, hogy a közösség fenntartása érdekében a magyar ipar hiába hoz áldozatokat, mert a közösség a mezőgazdaságnak vajmi kevés hasznot hajt.

A magyar agráriusok úgy fogják fel a helyzetet, hogy a közös vámtarifa agrárvámjai megnehezítvén mezőgazdasági termékeknek a vámkülföldről Ausztriába való behozatalát, az ezen czikkekre irányuló osztrák kereslet még fokozottabb mértékben fog a magyar mezőgazdasági termékekre irányulni; a magyar mezőgazdasági termelés pedig észlelve e fokozott keresletet, igyekezni fog termelését lehetőleg növelni és ezáltal ama 600 millió koronának leg-

---

*) Ebbe nincs beleszámítva a dohány. Hozzávéve még a dohányt és az ásványokat is, 602.298,000 korona a vámkülföldről beszerzett nyerstermék értéke.

alább egy részét magyar termékek számára biztosítani, amely 600 millió koronát jelenleg Ausztria a vámkülföld mezőgazdasági termékeiért fizet el évente.

Evvel szemben a magyar gyáriparosok azt a nézetet vallják, miszerint tévedés azt gondolni, hogy a magyar mezőgazdaságnak haszna van a közös vámtarifa agrárvámjaiból. *)

A kereskedők pedig azt vitatják, hogy azért nincs haszna a mezőgazdaságnak a közösségből, mert hisz Ausztria 600 millió korona értékű mezőgazdasági terméket külföldről szerez be.

Már előzőleg igyekeztem kimutatni és megmagyarázni, mi az oka annak, hogy Ausztria 600 millió értékű mezőgazdasági terméket külföldről szerez be, s a statisztika adatainak alapján kimutattam azt a megegyezhetetlen tény, hogy jelenlegi mezőgazdasági termelésünk feleslege még egészében sem akkora, hogy Ausztriának mezőgazdasági termékekben jelentkező összes szükségletét fedezni volna képes.

A gyárosok és kereskedők két állítását egymásba kapcsolva, egy igen rövid és világos levezetéssel mind a két állítás alaptalanságát könnyű kimutatni.

Ausztriának mezőgazdasági termékekben mutatkozó ama szükséglete, melyet saját mezőgazdasági termeléséből fedezni nem képes, s melyet ennél fogva behozatal útján kénytelen fedezni, 1,364.318,286 koronára rug. Ausztriának ebből a szükségletéből a magyar mezőgazdaság fedezett 785,945.286 korona értékű szükségletet. Felmerül már most a kérdés, vajjon vinnénk-e ki ily nagy mennyiséget, ily nagy értéket mezőgazdasági termékekből Ausztriába, ha nem volnának agrárvámok?

A jelenlegi agrárvámok alacsonyak, sok agrárcikk vámentes és így Ausztria minden nagyobb nehézség nélkül hozhatja be ama bizonyos 600 millió értékű mezőgazdasági terméket a vámkülföldről; és bizonyosra lehet venni, hogyha agrárvámok egyáltalán nem léteznének az osztrák határon, még a 600 milliónál több értéket hozna be Ausztria a vámkülföldről. Ezt azok czáfolhatják meg legkevésbé, akik Ausztriának a vámkülföldön eszközölt nyerstermék beszerzéseit oly színben igyekeznek feltüntetni, mintha evvel Ausztria a magyar mezőgazdasági termelést szándékosan akarná károsítani. Ha agrárvámok nem lennének, akkor ezen termékek még olcsóbban juthatnának Ausztriába; tehát az az Ausztria, amely a

*) A Gyáriparosok Orsz. Szövetségének id. jelentése 9. lap.

magyar mezőgazdaságot károsítani akarja, ezt a legnagyobb könnyűséggel, akadálytalanul megtehetné, ha agrárvámok egyáltalán nem lennének. Ellenben, ha az agrárvámok megfelelően emeltetnek, ha az agrárvámok valóban hatályosakká lesznek, mint ahogyan azt az új vámtarifa kontemplálja, akkor jelentékenyen megdrágulnak a vámkülföldről beszerzett mezőgazdasági termékek az osztrák fogyasztó számára és így az osztrák fogyasztó saját érdekében kényszerülve lesz ezeket a termékeket a közös vámterületen beszerezni.

Vagyis röviden összefoglalva a fentieket: *minden valószínűség a mellett szól, hogy az agrárvámok elestével kevesebb, azok fel-emelésével pedig több mezőgazdasági terméket leszünk képesek Ausztriába kivinni, mint eddig. Tehát éppenséggel nem lehet azt mondani, hogy a mezőgazdaságnak nincs haszna a közös vámtarifa agrárvámjaiból.*

Elvitázhatatlan, hogy ezen hatályosabb agrárvámok az osztrák mezőgazdaságot is igen jelentékeny védelemben részesítik. *Evvel azonban a mi mezőgazdaságunk nem veszít semmit.*

A mezőgazdasági váموktól azt remélik rendszerint a gazdák, hogy a mezőgazdasági termékek árai magában az országban a nemzetközi árák színvonala felé emelkednek s így nemcsak általában gyarapszik a gazdák jövedelme, hogy az addig termelt termékek kedvezőbb áron értékesíthetők, hanem azáltal is, hogy a vámemelés által előálló áremelkedés lehetővé teszi oly területeknek is művelés alá vételét, amelyeknek megművelése alacsonyabb árak mellett nem volt gazdaságos. Hogy a termelésnek ilyenén való kiterjesztése egy, a kultúra oly magas fokán álló államban, mint Ausztria, a termelt mennyiségnek fokozását vajjon nagy mértékben lehetővé teszi-e, az igen kérdéses. Mindamellet tegyük fel, hogy a mezőgazdasági termelés fokozása Ausztriában lehetséges és hogy az osztrák mezőgazdaság bizonyos számú millióval többet fog értékesíteni termékeiből Ausztriában, mint ezidőszerint. Azt azonban senki sem fogja valószínűnek tartani, hogy az osztrák mezőgazdaság, amelynek össztermelése ezidőszerint körülbelül 2 milliárd koronára tehető, a vámemelés következtében 600 millió koronával, tehát az össztermelésnek közel $\frac{1}{8}$ -ával lesz képes fokozni termelését; vagyis, hogy képes lesz fedezni mindazt a szükségletet, amelyet Ausztria ezidőszerint a vámkülföldről eszközölt beszerzésekkel fedez.

Tételezzük fel, hogy a vámemelés oly kedvező hatással lesz

az áralakulásokra, miszerint az osztrák mezőgazdaság 200 millió korona értékű áruval lesz képes többet termelni, mint termel ez időszerint, — még akkor is 400 millió korona értékű lesz az a nyers-termény, amelyet Ausztria nem a közös vámterületen, hanem a vámkülföldről kényszerül beszerezni. *Illetve csak kényszerülne beszerezni.* Mert ha az iránt kétséget lehet is támasztani, vajjon Ausztria mezőgazdasági termelésének jelentékeny fokozását lehetővé teszik-e az agrárvámok, *ugy a felől senki sem lehet kétségben, hogy kedvező árak és egyébként kedvező mezőgazdasági körülmények között a magyar mezőgazdasági termelése igen jelentékeny mértékben fokozható.*

Kérdjük már most, vajjon hol fogja Ausztria beszerezni ama még fedezetlen 400 millió értékű szükségletét? Vajjon a vámokkal jelentékenyen megrágitva a vámkülföldről és csakis azért, hogy a magyar mezőgazdaságot károsítsa? Vagy pedig Magyarországról, ahol a termelés fokozása igen könnyen lehetséges, ha a termékek biztos értékesítésére van kilátás a vámok által biztosított, megfelelő árak mellett, *s ahonnan mégis olcsóbban fedezheti szükségletét Ausztria, mint a vámkülföldről? S nem Ausztria jól felfogott érdeke-e, hogy a magyar mezőgazdaság termékeit vásárolva, ezáltal vásárlóképessé tegye a magyar fogyasztót s így jelentékeny felvevő képességű piacot biztosítson az osztrák iparnak?*

Mindezek a kérdések magukban rejtik a feleletet is.

Teljes határozottsággal állíthatjuk tehát, hogy a magyar mezőgazdaságnak igenis meg van az Ausztriával való közösségből s az evvel együttjáró közös vámtarifából, illetve annak agrár-vámjaiból a maga jelentékeny haszna. Nemcsak annyiban, hogy a mezőgazdasági termékárak a vámemelés következtében kedvezőbben fognak alakulni, — amely előnyben végtére az osztrák mezőgazdaság is részesül, — hanem, hogy *ezen vámtételek a közös vámterület minden piacán kizárólagosságot fognak biztosítani a magyar mezőgazdasági termékek számára.*

Remélhető, hogy a fenti fejtegetések minden higgadt gondolkozót meggyőznek arról, miszerint az iparosok és kereskedők részéről a közös vámterületnek mezőgazdasági szempontból való előnyös volta ellen intézett támadás, mint egyik főérv, nem állhatja meg helyét.

Azon támadások sorozata azonban, melyek a közösséget, mint a mezőgazdaságra nézve haszonnal nem járó intézményt igyekeznek feltüntetni, az említettekkel még nem merült ki.

A magyar földadósság terhe az utolsó évtizedben jelentősen megnövekedett. 1891-től 1900-ig a telekkönyvi birtoktestek megterhelése 411,630.000 koronáról 678,426.000 koronára emelkedett. És ha az ezen idő alatt keletkezett új, valamint megszűnt terhek különbözetét vesszük, az új megterhelés 153,304.000 koronáról 10 év alatt 329,147.000 koronára emelkedett.

Ezt a kétségtelenül igen elszomorító tényt azok a körök, melyek a vámközösségben látják összes gazdasági bajaink forrását, úgy igyekeznek feltüntetni, mintha az is az Ausztriával való közösségnek volna egyik folyománya.

Nem feladatomban e helyütt és ez alkalommal ama, már különben is oly sokszor megvitatott kérdést fejtegetni, melyek voltak azon okok, melyek a magyar föld nagymérvű eladósodását előidézték és így a mind veszedelmesebb mérveket öltő kivándorlás egyik szülőokát képezték. Csak utalni kívánok arra, hogy a belterjes mezőgazdasági művelés általánosabb elterjedése épp az 1890—1900. közti időre esik s hogy az e belterjesebb műveléshez szükséges nagyobb tőkebefektetések már önmagukban is megmagyarázzák az adóssági teher rohamos emelkedését. Fel kell említenem azt is, hogy a földéhes parasztság, csak hogy parcellát parcella után megszerezhessen, meggondolatlanul halmozott adósságot. Arra nem is akarok kiterjeszkedni, mennyire károsította mezőgazdasággal foglalkozó népességünket a határidős spekuláció, mely igen sok középbirtokosunk vagyonát usztatta el — — és nem az osztrák, hanem a magyar spekulánsok zsebébe.

Nem kívánom részletezni, minő károkat okoztak a gabonaüzletben meggyökerezett szokássá vált elővételek; mennyi kis- és középexisztenciát tett tönkre az uzsora s annak egy éppen nem jelentéktelen válfaja, a gépuzsora. Mindezekről e helyütt nem akarok szólni. De mikor avval vádolják a vámszövetséget, hogy egyik lényegi oka volt a földbirtok eladósodásának, lehetetlen elmulasztanom, hogy az agrárválság rendkívüli árdepressziójára ne utaljak.

Még a 80-as évek folyamán is 16 korona volt a buza métermázsájának átlagára, sőt a legtöbb esztendőben a 16 korona fölé emelkedett és csak 1888-ban szállt le 14 korona 82 fillérre.

Az állandó árcsökkenés 1893-ban kezdődik, amidőn a buza ára leszállt 18 korona 20 fillérről (1892-iki ár) 17 kor. 96 fillérre s a következő években: 1894-ben 14 K. 10 fillérre, 1895-ben 13 korona 72 fillérre.

16 koronás buzaárat és 40 millió métermázsás átlagtermést véve alapul, a mezőgazdasági veszteség az alacsony árak következtében volt:

1893 ban	---	---	---	---	---	1,600.000 kor.
1894-ben	---	---	---	---	---	76,000.000 „
1895-ben	---	---	---	---	---	91.200.000 „
						Összesen --- 168,800.000 kor.

Ennyit veszített az említett évtizednek csak 3 éve alatt a magyar mezőgazdaság csupán csak a buzaárak csökkenése által; s ismeretes tény, hogy körülbelül ugyanily arányu volt az árcsökkenés, s így a veszteség is, a többi mezőgazdasági termékeknél, melyek a világforgalom tárgyát képezik.

Az árcsökkenés ily jelentékeny voltának bizonyára elejét vették volna hatályos agrárvámok; s közös vámtarifánknak kétségtelenül igen nagy hibája volt, hogy megfelelően magas vámtételekkel nem igyekezett megvédelmezni a magyar mezőgazdasági termelést a nemzetközi gabonapiac árdepressziójának rombolásától. Ennek a mulasztásnak pedig nem a közöösség volt az oka, hanem az, hogy a 70-es évek szabad kereskedelmi irányzata még nagyon mélyen gyökerezett vezető politikusaink gazdasági felfogásában s így nem gondoskodtak idejekorán oly hatályos agrárvámoknak a vámtarifába való felvételéről, mint a mostani legújabb vámtarifa-tervezetben.

A nép szegényedésének és eladósodásának legfőbb oka tehát az általános mezőgazdasági válságban keresendő, nem pedig a közöösségben; mert hiszen önálló vámterület mellett is ki lehetett volna a mezőgazdasági termékárak jelentékeny alászállásának téve akkor, ha közzgazdáink az önálló magyar vámtarifában is a szabad kereskedelmi elvek iránti rokonszenvüket juttatták volna érvényre.

A kivándorlásnak egyik igen lényeges oka a szegényedés és a munkaalkalom hiánya; de nem ezek az egyedüli okok. Egyik legfőbb oka a parasztosztály földéhsége, hiuságból fakadó ama makacssága, hogy csak saját községében akar földet szerezni s ha ott nem szerezhet, inkább kivándorol.

Kétségtelen, hogy, ha a mezőgazdasági termékárak oly színvonalra emelkednek, melyek jövedelmezővé teszik a termelést, meg fog szünni a szegényedés s hogy ha iparunk fejlődik, szaporodni fog a munkaalkalom, ami által a kivándorlás két igen lényeges indító oka elesik.

A mezőgazdasági termékáraknak bizonyos színvonalon tar-

tása vámszövetség mellett is lehetséges; a munkaalkalmak szaporítása már nehezebb, de még sem teljesen lehetetlen, mint ahogy erre majd még a következőkben rátérünk. *De a paraszt földhétségének a vámszövetség épp oly kevéssé oka, mint a mily kevéssé lesz képes azt megszüntetni az önálló vámterület.* Nem akarom evvel a jelenlegi közös vámterületet úgy feltüntetni, mintha az közgazdasági szempontból épp annyi előnyt nyujtana, mint egy megfelelő előkészítés után létesített önálló vámterület; de a pártatlan igazságosság megkívánja, hogy még egy sok tekintetben káros rendszer is védelembe vétessék akkor, amidőn igazságtalan támadásoknak van kitéve.

Egy másik igazságtalan támadás, melyet a közös vámterület ellen intéznek, az, hogy az állatkivitelt tekintve sincs haszna a mezőgazdaságnak a közösségből, mert az osztrák állategészségügyi rendelkezések mindjobban megnehezítik a magyar állatoknak Ausztriába való kivitelt.*)

Tény, hogy az osztrákok az állategészségügyi rendszabályok szigorának tuhajtásával sok akadályt és kellemetlenséget okoztak és okoznak a magyar állatkivitelnek; de vajjon kevesebb kellemetlenséget okoznának-e, ha létrejönne az önálló vámterület, — — vagy többet?

Németországgal nincs vámszövetségünk, hanem kereskedelmi szerződésünk, amelynél fogva azt várhatnók, hogy Németország lehető előzékenységgel viseltessék irányunkban. És vajjon a németek nem inkább akadékoskodnak-e az állategészségügyi rendszabályokkal? Tehát lehet-e azt mondani, hogy az állatkivitelt megnehezítő akadékoskodások a közös vámterület talajából fakadt osztrák különlegességek?

Az osztrák akadékoskodások daczára is, főképp vágóállatkivitelünk állandó emelkedést mutat.

Vágóállat (vágóökör, vágóbika, vágótehén, borju) kivitelünk Ausztriába volt ugyanis:

1901-ben	--- --	249,934	drb
1902-ben	--- --	264,302	"
1903-ban	--- --	290,224	"

Szóval Ausztria felé irányuló vágóállatkivitelünk évről-évre emelkedik s így a közösségből a mezőgazdaságnak nincs vesztesége.

*) Magyar vámterület 177. lap.

Áttérve már most a mezőgazdasági termékek értékesítésének kérdésére, valóban oly jelenségekről kell beszámolnunk, amelyek, ha nem is közvetlenül a mezőgazdaság, de mindenesetre az ország általános gazdasági fejlődése szempontjából károsaknak és hátráltatóknak minősítendők s amelyek tényleg a közösségben gyökereznek.

Ausztria területére összes mezőgazdasági termékeink s így állataink és állati termékeink is vámfizetés nélkül hozhatók be. Ezt a körülményt a magyarnál jelentékenyen nagyobb és olcsóbb tőkével dolgozó osztrák kereskedelem igen ügyesen ki tudja használni a maga javára.

Az osztrák nagykereskedő a magyar közvetítő kiskereskedő segítségével, sőt esetleg saját megbízottjai útján összevásárolja Magyarországon az állatokat és az állati termékeket, azokat Bécsbe viteti és onnan saját maga küldi azokat a vámkülföldre, saját maga tevén félre az abból származó nyereséget is. Az osztrák közvetítésnek eme rendszere legnagyobb mértékben az állatkereskedelem terén fejlődött ki. De még csekélyebb jelentőségű cikkeknek a külföldre való közvetítése is javarészt osztrák kereskedők kezében van összpontosítva. Csak a tojást hozom fel például, amelyből 10,232.000 korona értékű terméket nem mi, hanem az osztrákok adnak el a vámkülföldön.

Ez igen szomorú tény, mert világos jele közvetítő kereskedésünk élehetlenségének. Ennek a képtelen helyzetnek kétségtelenül a közösség az alapoka, mert hiszen csak ez teszi lehetővé, hogy az osztrák kereskedő a magyar terméket akadálytalanul magához váltsa. De viszont azt sem szabad elfelejtenünk, hogy hiába próbálná az osztrák kereskedő ezeket a magyar termékeket összevásárolni, hogyha a magyar kereskedő kellő fokig élelmes volna, ha megfelelő külföldi összeköttetésekkel rendelkeznék, ha a külföldi összeköttetés rizikóját magára vállalná s ő maga az osztrák vevővel szóba sem állana, hanem csakis a külföldivel. Ilykép elejét lehetne venni annak, hogy teljesen indokolatlanul igen jelentékeny nyereségben részesítsük az osztrák közvetítő kereskedelmet és ettől a nyereségtől ilyképpen úgy a magyar termelő, mint kereskedő elessék. És ahhoz, hogy ezt az anomáliát megszüntessük, nem szükséges feltétlenül önálló vámterület létesítenünk, hanem elegendő, ha megfelelően szervezzük mezőgazdasági termékeink értékesítését. Eddig is már sok történt ezen a téren; de ha sikerül a szövetségi értékesítést kellően kifejleszteni,

ugy meglehetünk győződve, hogy legalább ezen a téren nem fognak az osztrákok minket kizsákmányolni, még akkor sem, ha továbbra is megmaradunk a közös vámterület mellett.

Összefoglalva már most a közösségnek a mezőgazdaságra gyakorolt hatását tárgyaló fenti fejtegetéseimet, a felsorolt tényekből a következő tanulságokat lehet levonni:

A közös vámterület nemcsak hogy nem volt kárára a magyar mezőgazdaságnak, hanem ellenkezőleg, annak állandó, biztos és igen nagy fogyasztási képességű piacot biztosított. Az eddigi agrárvámok majdnem hatálytalanok lévén, Ausztriának eme nagy fogyasztási képességét tényleg nem voltunk képesek oly mértékben kihasználni, mint amily mértékben az kívánatos lett volna. Így is képesek voltunk azonban, lárá lassan, de állandóan fokozni Ausztriába irányuló nyers-terménykivitelünket; és igen alapos az a reményünk, hogy mezőgazdasági termékeinknek Ausztria felé irányuló kivitelét még nagyobb mértékben leszünk képesek fokozni akkor, ha az új vámtarifa hatályosabb agrárvámjai életbelépnek. Amit tekintettel többi európai piacunknak mindjobban kidomborodó elzárkózási tendenciájára, éppenséggel nem lehet és nem szabad kicsinyelnünk.

Az iparnak, főképp pedig a gyáriparnak méltán van oka panaszkodni a közös vámterületre.

Ausztria összes ipari exportjának 1901-6en 52·67%-a, 1902-ben 52·28%-a, 1903-ban 55·65%-a irányult Magyarországra.

Ennek a nagy jelentősége abban rejlik, hogy igen sok munkaértéket importálunk és pedig éppen a legértékesebb fajtából, miáltal minálunk a munkaalkalom jelentékenyen csökken.

Teljesen helyes az a felfogás, hogy az az ország szerencsés és gazdag, amely első sorban emberi erőt, illetve munkaértéket és nem főként nyers árukat exportál s amely így a külföld szükségletét a saját népe megélhetésének szolgálatába képes állítani. A mezőgazdasági termelés igen sok értéket képes előállítani, de ezen érték előállításában magának a talajnak igen jelentékeny szerep jut és az emberi munkára jelentékenyen kevesebb, mint amennyi jut az emberi munkából valamely ipari termék előállításánál.

Ebből azután két dolog következik:

először az, hogy a mezőgazdasági termelésnél a föld maga lévén a leglényegesebb tényező, a mezőgazdasági termelés viszonylagosan mindig kevesebb munkaalkalmat nyújt, mint az ipari termelés;

másodszor, hogy ennek következtében az ipari cikkekben

rejlő munkaérték legalább is kétszerese a mezőgazdasági cikkekben rejlő munkaértéknek.

Ebből a szempontból itélve meg Ausztriával való ipari forgalmunkat, azt találjuk, hogy az utolsó három évben átlag évenként nyers anyagot 576·4 millió korona értékben vittünk ki Ausztriába, amiben a munkaérték, 25%-kal számítva, 144·1 millió korona; kivittünk továbbá fél- és egész gyártmányt 137·5 millió korona értékben, amiben a munkaérték 50%-kal számítva, 68·7 millió korona. Összesen tehát Magyarországból Ausztriába kivittünk 212·8 millió korona munkaértéket.

Viszont Ausztriából 1903-ban 85,879.000 korona értékű nyers anyagot és 838,196.000 korona értékű félgyártmányt és gyártmányt hoztunk be, vagyis 440·5 millió korona munkaértéket, szemben a mi 212·8 millió korona munkaérték-kivitelünkkel.

A kereskedelmi mérleg kedvező vagy kedvezőtlen voltát mai nap már nem lehet a szerint megítélni, hogy felülmulta-e a kivitel értéke a behozatal értékét. Nagyon gazdag nemzetektől lakott államok kereskedelmi mérlege állandóan passzív; ami azonban nem azt jelenti, hogy ezek az országok szegényednek, hanem ellenkezőleg: a behozatalnak eme állandó növekedése a népességnek mindjobban fokozódó vásárlási képességéről, vagyis gazdagodásáról tesz tanuságot.

Ámde ez a tétel csak olyan országokra vonatkoztatva áll meg eltétlenül, amelyek tulnyomólag munkaértéket exportálnak, behozni pedig leginkább oly cikkeket hoznak be, melyekben a munkaérték csekély. Ezért igen kétes értékű tény az, hogy Magyarország Ausztriából az utolsó 20 év alatt 1589·4 millió koronával több árut hozott be Ausztriából, mint amennyit kivitt. Mert ezt a nagy összeget mezőgazdasági termékekben fizettük ki és evvel számtalan osztrák exisztenciának nyújtottunk munkaalkalmat, magunk pedig számos exisztenciánk munkaalkalmát kevesbitettük. Földünk mezőgazdasági ajándékait adtuk oda Ausztriának és Ausztria cserébe adta nekünk saját szorgalmának termékeit. Vagyis röviden összefoglalva ezen bonyolult és elvont jellegű állításokat:

azáltal, hogy a mezőgazdaságunk termelte értékeknek egy jelentékeny részét az osztrák ipar által termelt értékek megszerzéseért adtuk oda, ezen értékeinket elvontuk saját ipari munkánk fellendítésétől.

Az alábbiakban fogunk foglalkozni azzal, vajjon önálló vámterület mellett lényegesen megváltoznék-e a helyzet. Hogy tudnánk-e megszabadulni az Ausztriából hozzánk exportált munka-

érték egy jelentékeny részétől s hogy vajjon az osztrák munkaérték-behozatal csakis a közösséggel együttjáró hátrányos gazdasági jelenség-e? Egyelőre e helyütt csak azt a tényt akarjuk megállapítani, hogy az osztrákok rendkívül sok munkaértéket exportálva Magyarországra, ezáltal tényleg csökkentik hazánkban a munkaalkalmat.

Ezt a kétségkívül lesújtó tényt elvitatni nem lehet. Ősidőktől tulnyomólag mezőgazdasággal foglalkozó nép vagyunk és történelmi fejlődésünk szerencsétlenségei a legutóbbi időkig megakadályozták abban, hogy az emberi kultúra szempontjából kezdetlegesebb jellegű foglalkozások mellett a magasabb rendű foglalkozásokat kellőleg kifejlesszük. Ennek következtében elkerülhetetlen volt, hogy kezdetlegesebb jellegű foglalkozásunk munkatermékeivel fizessünk a kultúra magasabb fokán álló szomszédaink magasabb rendű foglalkozásának munkatermékeiért. Kulturánk haladása azonban magával hozza, hogy az őstermelés mellett a magasabb rendű foglalkozások is mind nagyobb arányban fejlődjenek. Ennek az új kulturának természetszerűen meg kell küzdeni a régi kultúrával és elkerülhetetlen, hogy e küzdelem meg ne lassítsa a fejlődést. Különösen akkor kellett ennek a fejlődésnek lassuvá válni, midőn a közösség az osztrákok régi kultúráját az azzal együtt járó természetszerű előnyökön kívül tényleg, hogy úgy mondjuk, még mesterséges előnyökben is részesítette!

Mindennek daczára a közösség csak lassította a fejlődést, de teljesen elfojtani nem tudta.

Bizonyosága ennek az is, hogy annak daczára, miszerint az Ausztriából felénk irányuló ipari kivitel Ausztria összes ipari termelésének évről-évre nagyobb %-át teszi, bizonyos cikkekben már csökkenteni voltunk képesek az osztrák ipari és evvel együtt az osztrák munkaérték-behozattal. Így pl. 1894-ben Ausztria pamutból és pamut-árúkból, lenből, kenderből, jutából, gyapjuból és gyapju-árúkból, selyem- és selyem-árúkból, ruházatokból és fehérneműekből, papirból és papir-árúkból, bőr- és bőr-árúkból, fa- és csont-árúkból, üveg- és üveg-árúkból, kő-árúkból, agyag-árúkból, vas- és vas-árúkból, nem nemes fémekből és ezekből való árúkból, gépekből és hangszerekből, órákból, vegyi segédanyagokból, vegyi árúkból és gyújtószerekből összes termelésének 59·34%-át helyezte el Magyarországon, 1903-ban pedig ugyanezen termékének csak 52·46%-át volt képes hazánkban értékesíteni.

Mit jelent ez? Nem azt, hogy talán ezen cikkekben Magyar-

ország szükséglete csökkent, — mert hiszen tudvalevő, hogy a szükségletek évről-évre emelkedést mutatnak, — hanem azt, hogy a magyar ipar képes lévén már előállítani a felsorolt árukban jelentkező szükséglet kielégítésére szolgáló áruk nagyobb mennyiségét, sikerült az említett árukban az osztrák behozatalt csökkenteni.

Csekély ez a csökkentés, de azért bizonyosága annak, hogy a céltudatos és ernyedetlen munka még közös vámterület mellett és Magyarországon is lehetséges és megtermi gyümölcsét.

1901-ben megjelent első gyáripari statisztikánk szerint 1898 végén 2545 gyáripari üzem létezett Magyarországon. Sajnos, nincsenek adataink arról, hogy 1850-ben vagy 1867-ben hány gyáripari üzem létezett Magyarországon; de azt hiszem, egész nyugodtan állíthatni, hogy jelentékenyen kevesebb 2545-nél. Tehát okvetlenül volt haladás az ipar terén is, bár kétségtelen, hogy ez a fejlődés csak igen lassu ütemben haladt előre. Az önálló kézművesek száma csökkent; de ez nem azt jelenti, hogy ipari termelésünk bármi okból is hanyatlott volna, mivel az önálló kézművesek száma a gyáripar mindnagyobb arányu kifejlődése következtében jelentékenyen megesökkent minden országban. Viszont azonban, mint azt már említettem, az iparban foglalkoztatott segédszemélyzet 1880-tól 1900-ig 92°/_o-kal szaporodott. Szóval, annak dacára, hogy túlságosan sok munkaértéket hoztunk és hozunk be Ausztriából, mindemellett szükségleteink is állandóan növekedvén, képesek voltunk a munkaalkalmakat szaporítani.

Persze a gyáripari statisztika adatait is lehet úgy csoportosítani, hogy egész gyáriparunk jelentéktelen csekélységnek tűnjék fel.

Pap Dávid tesz ennek a kimutatására kísérletet.*) Szerinte ugyanis „a magyar ipari statisztika által kimutatott 2545 üzem közül volt 2364 főüzem, melyek közül 1743-nak a tulajdonosa magános cég, 444-é részvénytársaság, 103-é a kincstár és 74 vállalaté egyéb. Tehát az itt szóban lévő kérdések szempontjából már csak 2260 telepet lehet számbavenni, mert hiszen az állam termelése nem tekinthető komoly tényezőnek ott, ahol az a kérdés, vajjon megtud-e állni és mennyiben tud megállni a magyar ipar az osztrákkal szemben. Le keil azután vonni 32 gázgyárat, tekintettel arra, hogy a Debreczen részére szükséges gázát mégis csak bajos volna Reichenbergben előállítani; marad 2228 telep. Azután le kell vonni 157 nagy malmot, marad 2071

*) Magyar vámterület 321. l.

telep. Végül le kell vonni 4 gőzmosót, mert azok új értéket nem produkálnak.“

E fajta okoskodással nem szabad félrevezetni a közönség felfogását a magyar gyáripár jelenlegi állására vonatkozólag.

A magyar gazdaságpolitika szempontjából, ezidőszerint, az ipár legfőbb jelentősége abban nyilvánul, hogy munkaalkalmat tud adni azon egyéneknek kikbármelyökből a mezőgazdaságban kenyérkeresetre szert tenni nem tudnak. Ebből a szempontból tekintve a kérdést, teljesen irreleváns, hogy hány üzem tulajdonosa a kincstár s hogy mely üzemek foglalkoznak oly czikkék előállításával, melyek természetüknél fogva a helyszínén állítandók elő. Munkaalkalmat minden körülmények között adnak ezek a vállalatok és a magyar gazdaságpolitika szempontjából elsősorban ez jön tekintetbe.

Nincs semmi ok sem arra, hogy a malmokat ne tekintsük gyáraknak; mert hiszen minden ország oly nyerstermények gyáripári feldolgozásával foglalkozik, amelyekhez legkönnyebben hozzá tud jutni s Magyarország mezőgazdasági állam lévén, igen természetes, hogy legkönnyebben a gabonához jut hozzá. Ezt a gabonát pedig malmokban liszté dolgozva fel, igen számos egyénnek nyújt foglalkozást. Azt is nehéz meegérteni, miért ne kellene — fenti szempontból ítélve meg a kérdést — a gázgyárakat gyáripári vállalatoknak tekinteni. Hiszen így okoskodva azt lehetne mondani, hogy a borbély, a kéményseprő vagy a pék sem tekinthető önálló kézművesnek, mert hiszen a budapesti ember nem borotválkozhatik Bécsben, a kéményseprőt nem hozathatja Salzburgból és a zsemlyét Brünnből.

Ha csak azt állítaná valaki, hogy gyáripári üzemeinknek tulajdonó része a kiviteli czélokot szem előtt tartó ipári termelés szempontjából nem jöhet számba, úgy ezt az állítást még el lehetne fogadni. De mikor még mi nem ott tartunk, hogy a kivitelre dolgozzunk, hanem elsősorban arra kell irányítani törekvésünket, hogy lehetőleg szaporítsuk a munkaalkalmat s hogy szükségleteinknek lehetőleg jelentékeny részét magunk tudjuk saját termelésünkkel fedezni, — akkor egész nyugodtan számításba vehetjük ipárpolitikai szempontból mindazokat az üzemeket, amelyeket a gyáripári statisztika felsorol. És valóban szerencsés körülménynek mondhatjuk azt, hogy az oly tetszőleges formában előadott, félrevezetésre alkalmas állításokat, mint aminő az idézett, egy oly vaskos kötetben, mint aminő a *Pap* Dávid munkája, valószínűleg csak igen kevés magyar ember szeme fog észrevenni.

Mindezzel nem azt akarjuk bizonyítani, mintha ipari fejlődésünk kilátásai a közös vámterületen valami rózsásak volnának. Távolról sem. Kétségtelen, hogy az európai védvamos politika jelenlegi állása és tendenciája mellett mezőgazdaságunk érdekében kénytelenek lévén az osztrák fogyasztópiacot mezőgazdasági termékeink számára a közösség fenntartásával biztosítani, ipari fejlődésünket jelentékenyen hátráltatjuk.

Csupán hátráltatjuk azonban a fejlődést, anélkül, hogy megakasztanók.

Az állam iparfejlesztő politikája, bár aránylag csekély eszközökkel dolgozott, eddig is igen szép eredményeket volt képes felmutatni.

A kereskedelmi tárca 1904. évi költségvetéséhez mellékletként megjelent emlékirat az iparfejlesztésről*) hivatalos bizonyosságát képezi annak, hogy megfelelő intézkedésekkel és állami támogatással az iparfejlesztés lehető lesz a jövőben is.

Sőt kiemeli a memorandum még azt is, hogy ezidőszerint a fonó-, szövő- és ezzel kapcsolatos ruházati, vas- és fém-, bőr-, a fa- és az agyagipar, amennyiben az iparfejlesztő akció különösen ezekre koncentrálnak, a jövőben jelentékenyen fejleszhető volna.

A budapesti kereskedelmi és iparkamara 1897-ik évi jelentésében azt mondja, hogy tulzás azt állítani, miszerint közös vámterületen magyar ipar ne fejlődhetnék. És jóllehet a következő években már kevésbé határozottan jut kifejezésre a kamarának ez a felfogás, azért mindemellett e felfogás változatlanágát bizonyítja az körülmény, hogy 1901-ben a kamara a közös vámterület mellett szavazott.

Az iparfejlesztésről szóló emlékirat, a már előbb említett iparágakon kívül, még több fejlesztésre szoruló és fejleszhető iparágról emlékeztet meg, zárszavában azt mondja, hogy a felsorolt iparágakra nézve a hazai viszonyok eléggé kedvezők.

Szóval összefoglalva mindezt, azt mondhatjuk, hogy az iparfejlesztés, bár lassu ütemben, de a közös vámterületen is lehetséges még akkor is, ha az állam nem fordít 50 milliót évenként iparpártolásra, mint az némely körök elkerülhetetlenül szükségesnek tartanák.

Természetesen az iparnak állami támogatása nem valami egészséges gazdaságpolitika, jóllehet az államháztartás szempont-

*) 85. lap.

jából — amint azt az iparfejlesztésről szóló emlékirat hangsúlyozza — az iparpártolás egész jó befektetés.)*

Ahol a nép munkás, szorgalmas és életrevaló, ahol a tőke mozgékony és vállalkozó kedvű, — ott nem szükséges az állami támogatás. Gazdasági életünk fejlődésében igen egészségtelen jelenség, hogy a legtöbb olyan egyén, aki bárminemű önálló vállalkozásba fog, a „m. kir. fejőstehénbe“ helyezi főbizalmát.

Ha valaki valamely vállalatot nálunk megindít, az első és főgondolat, amely egész lényét betölti, az, vajjon mennyi állami szubvencziót lesz képes kipróbálni; hogy ő maga valóban jó munkát fog-e végezni s hogy így saját munkájának értékesítésével fogja-e biztosíthatni existenciáját, arra csak másod- vagy harmadsorban szokás gondolni. Ilyképp az állami segélyezés rendszere egyrészt a saját munka eredményességébe vetett önbizalom szükségességének érzetét csökkenti, másrészt módot és alkalmat nyújt arra, hogy az állam zsebére spekuláljanak olyanok is, akikben mindenféle szándék van, de magyar iparfejlesztési szándék — vajmi kevés.

Ennek daczára, mivel az állami támogatással a mi kezdetleges gazdasági viszonyaink mellett igen számos esetben mégis lehet eredményeket elérni az iparfejlesztés terén, el kell tekintelnünk mindezekről és az állam iparfejlesztési akcióját csak egy átmeneti iparpolitikai rendszernek tekintve, még ezen a módon is elő kell segitenünk iparunk fejlődését.

Elő kell segíteni ezen a módon főképp addig, míg hathatós módon nem sikerül védekeznünk az osztrák ipari versenynek olyan fogásai ellen, amelyek tényleg lényegesen károsítják iparunkat s amelyek csakis a közösség mellett lehetségesek.

Az 1900-ik XXV-ik t.-cz., mely az utazókkal való megrendelés-gyűjtést igyekezett külföldi, főképp pedig osztrák czégeknek lehetetlenné tenni, éppenséggel nem hatott szánálólág a versenyviszonyokra. Azok az osztrák czégek ugyanis, amelyek a törvény életbelépése előtt utazókkal gyűjtettek Magyarországon üzleti megrendeléseket, most az üzletcsinálás eme nemétől elesvén, a nagyobb vidéki városokban fióküzletet nyitottak, bizományi raktárakat létesítettek s mivel, ügyes üzletemberek lévén, megtudták nyerni a magyar fogyasztó közönséget, teljesen kijátszották az 1900: XXV. t.-cz. intenczióit. Ezeknek a fióküzleteknek a létesítését kétségtelenül csakis a vámterület közössége tette jövedelmező

*) 11 lap.

vállalkozássá és kétségtelen az is, hogy ezek a fióközletek jelentékenyen megkárosítják a magyar ipart.

Egy másik fogás, amelyet már határozottan az osztrák ipar és kereskedelem tisztességtelen versenyének lehet minősíteni, az, hogy igen számos osztrák áru olyképpen hozatik forgalomba, mintha magyar ipari termék volna. Az iparfejlesztésről szóló emlékirat szerint mindennapos jelenség, hogy egyes népszerű magyar államférfiak és más népszerű személyek nevei, sőt képmásai is védjegy gyanánt belajstromoztatnak és ezen védjegyekkel ellátva hozatnak itthon forgalomba, természetesen azzal a czélzattal, hogy a közönséggel elhitessék, miszerint hazai gyártmányt vásárol. Különösen a szövőiparban szokásos ez.

Gyakran előforduló visszaélés, illetve a közönség megtévesztése az, hogy bizonyos helynek vagy vidéknek megnevezése által jellegzetes, de nem odavaló ipari készítmények hozatnak ugy forgalomba, mintha ott készültek volna. Így pl. igen jó neve van a kereskedelemben a szepességi vászonnak. Ezt egyesek úgy használják ki, hogy a külföldön vásárolt nyers vásznakat elküldik fehéritésre a Szepességbe, ott felszerelik nemzeti színű szalaggal, ellátják „szepességi vászon“ vagy „szepességi fehérités“ jelzéssel és így hozzák azokat hazai vászon gyanánt forgalomba.

Ezeket a visszaéléseket szintén csakis közös vámterületen lehet elkövetni. Az iparfejlesztési emlékirat nem mondja ki határozottan, hogy kik, minő nemzetiségű termelők, illetve elárusítók hozzák a külföldi származású árukat ily csalárd módon idehaza forgalomba; de az emlékiratból idézett kijelentésnek főképp utolsó mondata azt látszik kifejezni, hogy nemcsak osztrák termelők, illetve kereskedők, hanem honi származásúak is követnek el ilyetén visszaéléseket.

Közvetítő kereskedelmünkről már egy helyütt kénytelen voltam úgy nyilatkozni, hogy nem eléggé élelmes; az iparfejlesztési memorandum fenti kijelentése után pedig talán még azt is kénytelenek volnánk mondani, hogy nem eléggé megbízható. A visszaélést persze a közös vámterület teszi lehetségessé; amiért azonban nem kell mindjárt a közös vámterületet megszüntetni, hanem megfelelő intézkedésekkel gondoskodni arról, hogy efajta visszaélések elő ne fordulhassanak.

A közös vámterületnek az ipar helyzetére gyakorolt hatásairól szóló fejtegetések végezetéül még meg kell emlékezni a kartellekről és a közös vámtarifa ipari vámjairól.

Az iparban foglalkoztatott tőke az utolsó évtized folyamán az egész világon szervezkedni kezdett; és jöllehet a magyar iparban foglalkoztatott tőke jóval csekélyebb, mint más nagy államok ipari tőkéje, annak daczára e kisebb tőkék is kényszerültek szervezkedni a világgazdasági viszonyok kényszerítő nyomása alatt. Az iparban foglalkoztatott tőkék eme szervezkedésének első fázisa, hogy valamely termelési ágban egy és ugyanazon ország területén foglalkoztatott tőkék szervezkednek. Az ország területe alatt e szervezkedő tőkék szempontjából az a terület értendő, amely más államok forgalmától önálló vámtarifával zárkózik el. A magyar ipar szempontjából tehát Ausztria és Magyarország az a terület, amely a kartellalakulás szempontjából *egy* országnak tekintendő.

Igen természetes következménye ennek, hogy a különféle termelési ágak kartellirozása az esetek tulnyomó többségében az osztrák és a magyar vállalatoknak közös megegyezése alapján történik. Vannak ugyan önálló magyar és önálló osztrák kartellek is, sőt gyakran előforduló jelenség, hogy míg az egyik országban valamely iparág vállalatai kartellt tudnak alakítani, addig a másik országban a kartellalakítási kísérletek meghiúsulnak. Mindamellett azt lehet mondhatni, hogy ép a tömegfogyasztás szempontjából elsőrangú fontossággal bíró áruk előállításával foglalkozó iparágak közös, osztrák-magyar kartellekben egyesülve igyekeznek megküzdeni a mind nagyobb arányuvá váló nemzetközi verseny nehézségeivel.

Rendkívül megoszlanak a nézetek arra vonatkozólag, vajjon a magyar közgazdaság szempontjából előnyöseknek, vagy hátrányosaknak tekintendők-e ezek a közös kartellek. Maga *Pap* Dávid, aki mindennemű gazdasági közösségnek esküdt ellensége, a közös kartelleket is oly intézményeknek tekinti, amelyek a magyar ipar és így a magyar közgazdaság kizsákmányolására létesítettek. Szinte észrevétlenül azonban kicsuszott *Pap* Dávid tollából is a következő mondás: „a közös kartell annyit jelent minálunk, hogy az abba belépő magyar ipar fennmaradása és már elfoglalt terreneuma legalább, úgy ahogy biztosítatik.“*) Hát éppen maga *Pap* Dávid hangsúlyozza leginkább, hogy a magyar iparnak új területek szerzésére kell törekednie és nem szabad magát kitennie egy már megszerzett terület elvesztésének; miért lennének akkor a közös kartellek a közösségből fakadó káros jelenségek,

---

*) Magyar vámterület 313. lap.

mikor, ha ugyan csak „annyira amennyire“, de mégis biztosítják bizonyos iparágak fennmaradását és ama fogyasztópiacot, melyet nehéz munkával és küzdelmekkel egyes üzemeink Ausztriában tudtak termelésük számára biztosítani? Magasabb szempontból itélve meg a kérdést, semmi kifogásolni valót nem találhatunk az osztrák és magyar vállalatok közös kartelljeiben. A kartellirozásra irányuló mozgalom, a tőkének a szervezkedése egy oly nagy arányú világgazdasági jelenség, melyet egy ország határai közé szorítani nem lehet, amely csak világgazdasági szempontokat, világtermelési érdekeket ismer és átugorja a történelem szabta országhatárokat. Már ma is számtalan példáját látjuk a tőke nemzetközi alapokon való szervezkedésének és a fejlődés eddigi folyamata is azt bizonyítja, hogy az ipari termelésben foglalkoztatott tőkének nemzetközi szervezkedése fogja képezni a jövő gazdasági munka szervezetének alapját. Ennek a későbbi nagyarányú nemzetközi kartell — vagy mondjuk trust — szervezetnek előfutárjai az osztrák-magyar kartellek; amelyek, bár csak kisebb kaliberű, nemzetközi kartellek és amelyek egy napon ugyis nagy, óriási méretű nemzetközi tőkekonglomerációkba fognak beolvadni.

A magyar ipar nem fog veszíteni ezáltal, mert hiszen a tőke szervezkedésének a célja a termelésben foglalkoztatott tőke létének és fennmaradásának, hozamképességének biztosítása. Hogy pedig a fogyasztó ne károsodjék, arról a tőke-konglomerációk megfelelő törvényes szabályozásával lehet gondoskodni; annak elejét veheti egy jó kartell-, később egy jó trust-törvény, mely biztosítja a tőke érdekeit anélkül, hogy a fogyasztó érdekének sérelmét megengedné.

Általános gazdasági szempontból, nézetem szerint, így kell megítélni az osztrák-magyar kartelleket. Létrejönne azok közöség nélkül is, mert földrajzi fekvésénél fogva a két állam egymással mindig élénk kereskedelmi összeköttetésben kellene, hogy álljon és ez a folytonos kereskedelmi érintkezés, a termékeknek ez a nagyarányú kicserélése elkerülhetetlenné tenné a termelésben foglalkoztatott tőkéknek nemzetközi alapon való szervezését akkor is, ha mindegyik állam külön vámterületet képezne. Sőt valószínű, hogy a közös kartellek még nagyobb számban jönnének létre akkor, ha mindegyik állam a külön vámterület alapján rendezkednék be.

Nem osztom azt a nézetet, hogy a védvámok a kartellek s mindennemű tőke-konglomerációk keletkezési okát képezik; de igenis

meg vagyok győződve arról, hogy a már létrejött kartellek fennmaradása szempontjából a védvámok igen jelentős szerepet játszanak. Igen valószínű, hogy az önálló vámterületen működő vállalatok épp e vámterületek védvámjai következtében megerősödvn, nem fognak megelégedni avval, hogy gazdasági hatalmukat csak egy ország szűkebb területére korlátozzák, hanem szövetkezve egymással, gazdasági hatalmi szférájuknak nagyobbitására fognak törekedni. A tőkének kartellekben és trustökben való szervezkedése modern gazdasági életünknek legnagyobb szerű jelensége. Sokkal nagyobb szerű ez a jelenség, semhogy két nemzetnek sok tekintetben indokolatlan ellenségeskedése a világgazdasági viszonyok alakulása folytán feltartóztathatlanná vált fejlődés elé akadályokat gördíthetne.

Áttérve már most az iparvámok kérdésére, idéznem kell a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének ama állítását, hogy általánosságban és különösen Magyarország szempontjából a közös vámtarifa ipari vámjainak felemelése káros, mert fokozottabb mértékben szolgáltatja ki Magyarországot az osztrák iparnak, megdrágítja a magyar fogyasztást, kedvezőtlenebb helyzetbe hozza a magyar gyáripart és még nehezebbé teszi jövőre a magyar iparfejlesztést.*)

Ennek az állításnak igazságát, sajnos, kétségbevonni nem lehet. Azáltal, hogy a közös vámterület magas iparvámokkal zárkózik el a vámkülföld elől, az osztrák ipar számára majdnem kizárólagos piacot biztosítunk Magyarországon. Sokkal ismeretesebb ez a tény, sokkal gyakrabban és bővebben meg volt már vitatva e kérdés, semhogy e helyütt ennek részletesebb fejtegetésébe kellene bocsátkoznom.

Utalnom kell azonban egy igen lényeges körülményre. Arra t. i., hogy bármennyire kell is törekednünk iparunk fejlesztésére, belátható időig mégis a mezőgazdasági termelés fogja nemzeti össztermelésünknek, nemzeti munkánk által előállított új értékeinknek tulnyomó részét szolgáltatni. Lehet, hogy *Carey*nek igaza volt, amikor azt mondta, hogy mezőgazdasági czikkeknek előállításá barbároknak való foglalkozás; de aki gazdasági kérdésekben nemcsak azt keresi és látja, hogy egy nemzet mennyi értéket képes előállítani és mennyit képes fogyasztani, hanem egyuttal annak

---

*) Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének idézett jelentése. 61—62. lap.

jelentőségét is képes felismerni, hogy a nemzetet alkotó különböző elemeknek konzervatív, államfentartó felfogásai és nézetei is mily nagy hatással vannak egy ország szociális és így az azokkal szorosán összeforrott gazdasági viszonyok alakulására és fejlődésére, — az lehetetlen, hogy meg ne lássa ebben a barbároknak való foglalkozásban a szép és hasznos vonásokat!

Németország, ez a nagy ipari állam, melynek éppen ipari fejlődése az utolsó években valóban példátlanul nagy arányu, a fenyegető veszedelem kétségbeesett előérzetével igyekszik megóvni hanyatló mezőgazdaságát és minden eszközzel igyekszik népességének egy részét visszatartani a rögzös földön, a szabad levegőben s megóvni a város sikamlós talajától, dohos lakásaitól és erkölcsének romlott levegőjétől.

Az angol nemzet legjobbjai vérző szívvel látják az angol mezőgazdaságnak pusztulását és teljesen tudatában vannak annak, hogy bár az angol imperializmus az industrializmuson épült, ez a nemzeti nagyság megőrlője lett a nép egészséges ősfoglalkozásának.

Mennyivel inkább van okunk nekünk áldozatokat hozni mezőgazdaságunk fenntartásáért, mikor a mezőgazdaság nemcsak népünk szociális nevelése szempontjából rendkívül nagy jelentőségű, hanem mikor megélhetésünknek is legbiztosabb alapját, legfőbb forrását képezi. Ennek a mezőgazdaságnak érdekeit pedig csakis úgy és olyképpen lehetett megóvni, ha Ausztria iparának a vámtarifában kedvezményeket tudunk nyújtani. Ezek a kedvezmények, bár káros hatással voltak és lesznek a magyar ipar fejlődésére, azért nem fogják tönkretenni iparunkat; de lehetővé tették és teszik mezőgazdaságunknak nemcsak megmentését, hanem mezőgazdasági termelésünknek mindnagyobb arányu kifejlődését.

Arra az újabb időben mind gyakrabban hangoztatott ellenvetésre, hogy hiszen mezőgazdaságunk Ausztriának a közös vámterület által biztosított fogyasztási piacza nélkül is képes volna fejlődni és virágozni, majd az alábbiakban fogok reflektálni; de már itt is nyíltan és határozottan kifejezést kell adnom ama megrendíthetlen felfogásomnak, hogy mezőgazdaságunk érdekeinek biztosítása még nagy áldozatokat is indokoltá tesz és így indokoltá teszi a közös vámtarifa iparvámjait is.

Pártatlanul igyekeztem oda állítani a közös vámterület előnyeit és hátrányait; feltárni igyekeztem azokat az igen lényeges, de sokszor csak a mélyebbre ható kutatás segítségével felderíthető okokat, amelyek a vámközösségnek fenntartását nemzetünk

gazdasági életének szempontjából feltétlenül szükségessé teszik. Minden körülményre, minden egyes gazdasági jelenségre nem terjeszkedhettem ki, mert nem az a célja e munkának, hogy egész gazdasági életünknek részletes ismertetését adja, hanem csak hogy némi tájékoztatást nyújtson ama legfőbb szempontokra nézve, melyek mai nap gazdasági politikánkban irányadók kell, hogy legyenek. Részletesen kellene még foglalkoznom a hitelviszonyokkal is. Kiemelhetném; hogy bár sok tekintetben károsan hatott gazdasági fejlődésünkre a közös vámterület, annak daczára nem egy tekintetben megkönnyítette gazdasági fejlődésünk előmozdítását. Abban az időben, mikor a közös vámterület létesült, Magyarország szegény volt. Csak kitünő földje volt, de azt sem művelték meg úgy, hogy megfelelő jövedelmet lett volna képes hajtani; ipara, kereskedelme alig volt valami. Hogyan számíthattunk volna ilyen körülmények között a külföldi tőkére épp a XIX. század 60-as és 70-es éveiben, — abban a korszakban, amidőn legnagyobb arányu volt az ipari vállalkozás s mikor a tőke jövedelmeztetésére számtalan kecsegtető alkalom kínálkozott. Pedig elkerülhetetlenül szűkségünk volt tőkére, hogy gazdasági termelésünket modern alapokra fektessük és újjászervezzük; mert minden volt ebben az országban, csak tőke nem. S ami tőke volt, azt nem lehetett mozgásba hozni. Ha 1867-ben az önálló vámterület alapján szervezkedtünk volna, feltéve hogy sikerült volna ideédesgetni a külföldi tőkét, úgy az csak nagyon magas kamatozás kilátásba helyezése mellett merészkedett volna ebbe a szegény országba, melynek nem volt hitele. Ausztriának azonban volt hitele; mert volt ipara, volt kereskedelme, volt modern színvonalon álló mezőgazdasága és meg volt a külföld előtt az a hire, hogy egy kitünő gyarmatot szerzett Magyarországon.

Ilyképp Ausztriában volt tőke és pedig aránylag olcsó tőke. Ezt az aránylag olcsó tőkét — közös lévén a jegybank és közös lévén a valuta — sikerült a modern magyar gazdasági élet megindításánál felhasználni. Ha semmi egyéb előnyünk, ha csupán hátrányunk lett volna a közösségből, ezt az előnyt a közösségnek elvitatni nem lehet. Szóval, nem volt ez a közösség az a gyilkos, az a gazdasági tekintetben irtó rendszer, mint ahogyan azt a legutóbbi időben feltüntetni igyekeznek. Az a hátránya kétségtelenül meg volt és meg lesz a közösségnek, hogy megakadályozta az önálló, független magyar államiságnak kialakulását s jóformán lehetetlenné teszi azt, hogy Magyarország a külföld

előtt, mint önálló állam szerepeljen. Ennek okát azonban nem a gazdasági közösség képezi kizárólag; mélyen belejátszanak ebbe azok a nagyon is ismert és nagyon is megvitatott közjogi momentumok, melyeknek fejtegetésébe e helyütt, mint azt már a bevezető sorokban is hangsúlyoztam, bocsájtkoznom nem lehet és nem szabad.

A közjogi közösségnek csupán egy intézményéről kívánok néhány szóban említést tenni, amely intézménynek lényeges kihatása volt gazdasági viszonyaink alakulására is. A külügyi képviselőlet közösségére czélzok.

A diplomácia modern korunkban már nem az a szalonmesterség, mint ami volt akár csak a XIX. század elején is. A politika, mint azt már hangsúlyoztam, napjainkban lényegileg gazdaságpolitika; és a nemzetközi politika leglényegesebb kérdései a gazdasági kérdések. Ezeknek a gazdasági kérdéseknek a külföldön való tanulmányozására, a nemzeti gazdasági érdekeknek védelmére van diplomáciai testületünk és konzuli karunk hivatva. A diplomata, a konzul mai nap első sorban közgazda kell, hogy legyen; és színtén hangsúlyoztam már egy helyütt, hogy nincs közgazda, akinek nehezebb helyzete volna mai nap, mint van a magyar vagy az osztrák közgazdának. És így azt is merem állítani, hogy nincs diplomata, akinek nehezebb helyzete volna, mint az osztrák-magyar diplomatának. Nem is beszélek arról, hogy a régi osztrák bürokratizmusnak czopfja sehol sem gyökeredzett meg oly kiirthatatlan módon, mint épen külügyi közigazgatásunkban s hogy így már a szervezet nehézsége is megnehezíti a külügyi szolgálatban működő tisztviselő helyzetét. De még nehezebbé teszi ezt a helyzetet az a körülmény, hogy két oly országot kénytelenek külügyi tisztviselőink a külföldön képviselni, amely két országnak érdekei, ha összeütközésbe nem is jönnek, mindamelllett teljesen elütő természetűek és rendkívül megnehezítik azt, hogy bármily lelkiismeretes is legyen az a diplomata vagy az a konzul, — az osztrák érdeket is, a magyar érdeket is kellőleg ismerje és védelmébe venni legyen képes.

A külügyi képviselőlet szervezetének eme hibáin azonban már eddig is igyekezett a magyar kormány segíteni. A földművelésügyi és kereskedelemügyi minisztereknek külföldön működő szaktudósítói, bár jelenlegi működési körük és szervezetük mellett képtelenek eredményeket felmutatni, mindamelllett előfutárjai a külügyi szolgálat oly újjászervezésének, melyben úgy a magyar, mint az osztrák

közgazdasági érdekeket megfelelő szakemberek fogják pártfogásukba venni. S ha ez megtörténik, akkor ismét elesik egy panasz, melyet ezidőszerint jogosan emelnek a közösség ellen.

Mindennek daczára elvitázhatlan, hogy válságos időket élünk! Ugy áll nemzetünk a gazdaságpolitikai irányok keresztezésénél, mint Herkules a válaszuton. És veszte, gazdasági romlása volna ennek az államnak, ha a helytelen utat választaná.

III.

Soha ennek az országnak nem volt még olyan szüksége higgadt államférfiakra, mint éppen most és a közel jövőben.

A közgazdasági helyzet épp oly bonyolult, mint a politikai; egyiket épp oly nehéz teljesen ismerni és átlátni, mint a másikat.

Ausztria politikai zavarai után következett el a magyar parlamentárizmus csődje. És így a *Szell-Körber*-féle kiegyezési javaslat — mely az egyetlen elfogadható módját nyújtja a közösségnek — nemcsak hogy mindezideig nem válhatott törvénynyé, hanem félfő, miszerint még jó ideig nem lesz megvalósítható.

A helyzet e bizonytalansága — mikor elvégre számolni kell avval az eshetőséggel is, hogy a parlamenti zavarok a gazdasági kiegyezésnek megkötését hosszú időre lehetetlenné teszik s a provizóriumok folytonos megújítása végtére még sem lesz lehetséges, — természetsszerűen azt a látszatot kelti, mintha a parlamenti zavarok s a kiegyezés megkötésének halogatása az önálló berendezkedés időpontját jelentékegyen közelebb hozták volna hozzánk.

A legutóbb lezajlott választások alkalmával ennél fogva országsszerre a közösség közé dobták az ellenzéki programmbeszédek az önálló vámterület jelszavát. S minthogy az a párt, melynek az önálló gazdasági berendezkedés már régtől fogva egyik program pontját képezte, jelentékegyen megszorodva került ki a választásokból, az önálló vámterület kérdése egyszerre sokkal aktualisabbá vált, mint arra csak néhány nappal a választások előtt gondolni lehetett volna. Főképp pedig aktualissá vált azáltal, hogy olyan ellenzéki pártok és párttöredékek is, melyek a 67-es alapon állva, programjukba csak az u. n. nemzeti követeléseket vehették fel s az önálló gazdasági berendezkedést mint a 67-es alap egyik sarkalatos tételét megdöntő postulatomot fel nem állíthatták, — a koalíciós pártpolitika csődjének ha nem is elkerülése, legalább halasztása kedveért szintén kaczerkódni

kezdték az önálló vámterület eszméjével. Különösen mióta arról szereztek meggyőződést, hogy a választóknak a hadügyi közigazgatás terén kilátásba helyezett nemzeti vívmányok több oknál fogva nem valósíthatók meg azonnal s minden átmenet nélkül. Ennélfogva úgy okoskodtak, hogy ha az önálló magyar vagy legalább is a jelentékenyen megmagyarosított közös hadsereg egyelőre meg nem valósítható, valósuljon meg legalább a másik jelszó, az önálló vámterület. Nem mi, hanem a történelem van hivatva itélni a felett, vajjon jogában áll-e bármely pártnak fontos gazdasági érdekeket alárendelni pártpolitikai szempontoknak.

Az önállóságra törekedni minden téren: ez kell, hogy minden jó magyar államférfi működésének alap gondolata legyen; de vajjon valóban elérkezett-e az az időpont, az *a legalkalmasabb időpont*, amely valósággá teszi azt, ami eddig csak nemzeti ábránd volt: önállóságunkat?

És ha a viszonyok úgy alakultak is, hogy e gazdasági önállóság megteremtése lehetségesnek látszik, vajjon tényleg az ország érdeke-e most, a jelenlegi viszonyok között, nemzeti gazdaságunk jelenlegi állapota és az európai vámpolitika jelenlegi irányzata mellett az önálló vámterület?

Két lehetőség áll előttünk:

1. a Széll-Körber-féle kiegyezés alapján létesített vámközösség, amely az eddiginél kétségtelenül kedvezőbb helyzetet teremtene;
2. az önálló gazdasági berendezkedés önálló vámterületen.

Hogy minő helyzetet teremt a közösség s hogy mit várhatunk a közösségtől a jövőben, azt — bár csak a legfőbb momentumokra terjeszkedve ki — már az előzőkben igyekeztem fejtegetni.

Ha pedig létrejönne az önálló vámterület, akkor ebben az esetben Ausztriához való viszonyunk csak a következő két módon alakulhatna:

a) a politikai közösség fenntartása mellett gazdaságilag önállóan rendezkedünk be s Ausztriával szemben vámautonomiánkat fenntartva, kereskedelmi szerződést sem kötünk;

b) a politikai közösség fenntartása mellett tarifális kereskedelmi szerződéses viszonyba lépünk Ausztriával.

Volna még két más lehetőség is. Egyik a politikai s ezzel együtt a gazdasági közösségnek megszűnése; a politikai közösség azonban a *pragmatica sancti*ón alapul, annak megszűnésére számítani nem lehet s így ezt az eshetőséget egyelőre ki is kell hagynunk a számításból.

A másik lehetőség, melyet némelyek, mint egész kívánatos megoldást emlegetnek, a közösség fenntartása mellett egy közbenső vámvonal létesítése Ausztria és Magyarország között. A megoldás e módját úgy képzelik, hogy a közös hadsereg, külképviselet, bank stb. mind marad a régiben, a külfölddel szemben Ausztria és Magyarország továbbra is egy közös vámterületet képeznek, de bizonyos, Ausztriából Magyarországra hozott áruk elvámolás alá esnek és vice-versa. Azok, akik ezt a megoldást javasolják, hivatkoznak arra, miszerint a két ország egymás között való cukorforgalmára surtaxe vetttévén, ezáltal már egy árucikkre nézve közbenső vámot létesítettünk s mi sem állja útját — szerintük — annak, hogy ez a surtaxe-rendszer kiterjesztessék a cukron kívül egyéb árukra is.

Könnyű belátni, hogy a közösségnek és önállóságnak illetén való összekeverése nem sok jóval kecsegtet. A cukor-surtaxe létesítése sem örvendetes vagy helyeslendő, de menthető, mert a nemzetközi viszonyok kényszere következtében nem volt más kibuvó. Nem szabad továbbá elfelejteni azt sem, hogy a cukor fogyasztási adó tárgyát képezi, minden cukorgyárnak megvan a maga pénzügyi kirendeltsége s így a Magyarországra való kivitelre szánt osztrák, illetve Ausztriába szánt magyar cukor után a surtaxe mindjárt a termelés helyén, még az elszállítás előtt beszedhető s könnyen elszámolható.

Egészen másképp áll már a dolog olyan terményeknél, melyek nem képezik fogyasztási adó tárgyát, melyek után a surtaxe tehát nem volna a termelés helyén szedhető, hanem rendes vám módjára csak az ország határán volna behajtható. Ennélfogva mindkét állam nagy költséggel rendszeres vámszolgálatot volna kénytelen szervezni és fenntartani a határon. Mindezt pedig csak néhány árucikk kedvéért; mert hiszen valamennyi árura surtaxe-ot vetni lehetetlen volna, sőt ez nem is lenne többé közbenső vámvonalas surtaxe-rendszer, hanem teljes különválás. Amely különválásnak meg volna azonban ama sajátossága, hogy a Nyugat felől Magyarországra érkező árukat az osztrák, a Kelet felől Ausztriába érkező árukat a magyar határon vámolnák el s a közbenső vámvonalon vámkezelés nélkül bocsátanák át! Hogy ebből minő bonyodalmak és képtelenségek származnának, azt könnyű elképzelni; nem volna olyan halandó, aki magát ebben a vámrendszerben kiismerné. A csempészetre pedig valósággal aranykorszak virradna!

De még ha el is tekintünk a terv megvalósításának eme

technikai nehézségeitől, vajjon tényleg elértük-e azt a célt, melyet a gazdasági különválással annak szószólói elérni akarnak? Ausztria és Magyarország, jóllehet egymást kölcsönösen surtaxe-okkal sanyargatják, a külfölddel szemben közös vámterületet képeznének s ennél fogva csak közösen köthetnének más államokkal kereskedelmi szerződéseket. Akad-e azonban valaki, aki lehetségesnek tartja, hogy két egymással gazdasági vetélkedésben álló állam oly kereskedelmi szerződést lenne képes kötni egy harmadik állammal, mely a két közösen szerződő fél heterogen érdekeire való tekintettel méltányos feltételeket biztosít úgy az egyiknek, mint a másiknak? Vajjon hajlandók lesznek-e az osztrákok akár csak egy iparáguk érdekét is feláldozni mezőgazdaságunk javára? Vajjon hajlandók lennének-e valami német iparterméknek kedvezményes vámtételt engedélyezni, csupán azért, hogy a magyar vágóállat-kivitel érdekében állategészségügyi egyezmény legyen köthető? Viszont mi hajlandók volnánk-e valami borvámzáradék-félébe beleegyezni csupán azért, hogy a cseh üveg vagy drótszög kedvező piacra találjon valahol? Ha kiegyezést kötünk egymással s ennek alapján állva kereskedelmi szerződést valamely külállammal, úgy van okunk az egymás iránt való méltányosságra s mindegyikünk enged, illetve követel a kölcsönös érdekek biztosítása kedvéért. Ha nem jön létre kiegyezés s akár teljesen elzárkozunk Ausztriától, akár kereskedelmi szerződéses viszonyba lépünk egymással, mindegyik állam önállóan, egymástól függetlenül köthet szerződést külállammal, csakis a saját érdekeit tartva szem előtt. Ha azonban a surtaxe-os, közbenső vámvonallal rendszere létesülne a kétségtelenül mindjobban kiélesedő antagonizmus teljesen lehetetlenné tenné a külállammal való szerződés-kötést. Tehát bizvást mondhatjuk, hogy a külállammal szemben való közösség fenntartása mellett közbenső vámvonallal létesítése lehetetlenség.

Mindezekből világos, hogy ha kiegyezést nem kötünk Ausztriával, úgy csakis két lehetőség áll előttünk: az Ausztriával szemben való elzárkózás, illetve, amennyiben ez lehetetlennek bizonyulna, kereskedelmi szerződéses viszony a két állam között.

Vizsgáljuk, először most azt — és tehetjük ezt anélkül, hogy próféta-szerepre kellene vállalkoznunk — miképp alakulna gazdasági életünk, ha a politikai közösség fenntartása mellett létrejönne az önálló vámterület magas iparvámokkal, melyek elzárnának Ausztriától.

Azt remélik ettől az önálló vámterülettől, hogy módot fog nyújtani az osztrák ipar versenyre elől való védekezésre; hogy meg

fogja adni a magyar ipar fejlődésének lehetőségét; hogy ezáltal lesz lehetséges nemzeti kulturánkat emelni, munkaalkalmat adni azoknak a százazreknek, kik most épp munkaalkalom híján kivándorolnak; szaporítani a vámjövédelmek és a fogyasztási adók emelkedése révén a kincstár bevételeit — és mindezen előnyökért semmit, de egyáltalán semmit sem leszünk kénytelenek feláldozni. Szóval: a mai nehéz megélhetési viszonyok között, amidőn egyes egyének épp úgy, mint hatalmas nemzetek elkeseredetten küzdenek létfenntartásukért: nekünk magyaroknak a közösség pusztá feláldozása, pusztá félrelökése egyszerre ennyi ajándékot szakít a nyakunkba, — minden ellenszolgáltatás nélkül! Lássuk tehát, vajjon valóban annyi előnyvel járna-e a közösség megszűnése?!

A vámvonalnak a magyar határon való felállítását csak akkor jelentené iparunk védelmét, ha oly vámtételeket állapítanánk meg, amelyek többé-kevésbé tiltó vámoknak minősítendők és amelyek ilyképpen, ha nem is az egész osztrák behozatalt teszik lehetetlenné, mindenesetre annak legnagyobb részét kiszorítják. Ha a vámok nem ily magasak, ha a vámok nem képesek az osztrák ipari behozatalt igen jelentékeny mértékben csökkenteni, akkor iparunk nem lesz képes fejlődni, akkor ugyanaz lesz a helyzet, mint volt a közösség idejében, hogy a régi konszolidált osztrák ipar versenyképesebb az ifju, a kezdet nehézségeivel küzdő magyar iparnál.

Tegyük tehát fel, hogy a magyar ipar védelmére oly vámtételeket alkotunk, amelyek az osztrák ipari behozatalt jelentékenyen megcsökkentik. A feltevés az, hogy hirtelen, minden óvatos és körültekintő előkészítés nélkül tértünk át az önálló vámterületre; hogy így a jelenleginél fejlettebb iparról még nem beszélhetünk s csupán iparunk mostani termelőképességével számolhatunk.

A magyar ipar jelenleg az öszzszükségletnek csak igen csekély részét képes előállítani s így sok száz millió korona értékű ipari cikket külön vámterület daczára is kénytelenek leszünk behozni. A szükséglet jelentkezni fog, fedezni tehát azt kell, akár osztrák, akár német, akár egyéb iparterméket fogunk is vásárolni. Aminek első és elkerülhetlen következménye lesz a fogyasztás megdrágulása

A következő számadatok feltüntetik ipari behozatalunkat az utolsó három évben:

É v	F é l g y á r t m á n y o k		G y á r t m á n y o k	
	Ausztriából	Máshonnan	Ausztriából	Máshonnan
1901	94.630,000	21.568,000	724.384,000	74.957,000
1902	95.469,000	26.271,000	716.027,000	87.644,000
1903	100.082,000	28.619,000	738.115,000	88.915,000

Vagyis kerekszámban az 1903-ik év folyamán egy milliárd korona értékű félgyártmányt és gyártmányt, tehát ipari terméket hoztunk be Magyarországra.

Senki, még *Pap* Dávid sem gondolja, hogy a magyar ipar azonnal képes lesz annak a szükségletnek egy jelentékeny részét fedezni, amelyet ezidőszerint behozatallal fedezünk. Különösen áll ez akkor, ha előkészítés nélkül térünk át az önálló gazdasági berendezkedésre.

Irreleváns, hogy Ausztriából vagy máshonnan hozzuk-e be a szükséglet fedezésére megkívántató ipari termékeket; ezt legfeljebb a fogyasztó fogja megérezni, amennyiben ha nem Ausztriából, hanem egy távolabb fekvő termelési helyről hozatjuk azon ipari termékeket, melyeket magunk előállítani képesek nem vagyunk, úgy azok feltétlenül drágábbak lesznek. Igaz, hogy jobb minőségű árut fogunk fogyasztani, de drágábban is leszünk kénytelenek megfizetni. Mert az teljesen kizártnak tekinthető, hogy akármilyen más állam ipari termékeit kedvezményesebb vámeljáráásban részesítsük, mint az osztrák ipari termékeket. Ez vámháborúhoz vezethetne Ausztria és Magyarország között. S hogy ez a vámháború két politikailag oly szorosan összeforrott állam között, mint Ausztria és Magyarország, minő lehetetlenség, azt már igen kíváló politikusaink és közgazdáink nagyon szépen fejtették ki és az alábbiakban majd még hivatkozni is fogok ezen érdekes fejtegetésekre.

A külön magyar vámterületnek első és elkerülhetetlen következménye tehát az volna, hogy a fogyasztás megdrágulna, a fogyasztó csak drágábban szerezhetne be sok olyan cikket is, amelyek elemi szükségleteket elégítenek ki.

A másik hatás, amelyet az előkészítés nélkül létesített magyar vámterület előidézne, *mezőgazdasági termékeink Ausztria felé való kivételének megnehezítése.*

Anélkül, hogy vámháboruba keverednénk Ausztriával, anélkül, hogy Ausztria retorziós vámokkal akarna élni velünk szemben, csak természetes és csak a viszonyosságból következik, hogy Ausztria, amelynek ipartermékeit mi megvámoljuk, viszont a mi mezőgazdasági termékeinkre vámokat vessen. Ennek azután megadná árát az osztrák fogyasztó. Megadná az osztrák ipari munkás, aki kénytelen volna élelmicikkeit a vámtételekkel drágábban megfizetni. Már pedig a vámkérdés legalaposabb ismerői tudják, hogy semmi sem szül oly elkeseredést egy országban, mint éppen

az élelmiczikkek árainak vámok által való megdrágítása. Az osztrák kormány tehát anélkül, hogy vámháboruba kívánna keveredni Magyarországgal, kényszerítve lesz gondoskodni arról, miszerint az osztrák népesség olcsóbb élelmezését valami uton-módon lehetővé tegye.

Abból a hypothesisből indultunk ki — és erre utalnom kell, nehogy alábbi fejtegetéseim félreértessenek, — miszerint önálló vámterületet létesítünk anélkül, hogy a két állam között kereskedelmi szerződéses viszony létesülne. Tehát Ausztria nincs arra semmiképpen sem kötelezve, hogy más államok nyers termékeit ugyanolyan vámeljáráásban részesítse, mint a magyar termékeket; sőt módjában áll, hogy más államok nyers termékeit kedvezményesebb vámeljáráásban részesítse, mint a magyar termékeket.

Azok, akik az önálló magyar vámterület minél előbb való létesítése mellett kardoskodnak, teljes határozottsággal azt állítják, miszerint ezt Ausztria nem teheti, mert reánk van utalva, mert a mi nyers terményeink nélkül nem képes táplálkozni, nem képes ipara számára a szükséges nyers terményeket beszerezni. Sok ebben az állításban az igazság; de csak addig áll meg ez az állítás, míg az osztrák határon a mi termékeink nem fizetnek agrárvámokat, más államok nyers terményei pedig az osztrák határon megvámolás alá esnek. *Amint más termékek számára megszűnik a vám, amint vámmentesen bejöhethet Ausztriába a külföldi gabona és hús, ez a külföldi gabona, ez a külföldi hús és minden egyéb mezőgazdasági termék versenyképes lesz a magyar gabonával, a magyar hússal és mindennemű nyerstermékkel, még akkor is, ha ezeket a termékeket Magyarország szintén vámmentesen viheti be Ausztriába.*

Azok, akik Ausztriának Magyarországra való ráutaltságát oly apodictice szokták hangsúlyozni, nincsenek kellőleg tájékozva a tengerentuli államoknak bámulatos nagyarányu nyerstermelése felől; és ezért talán helyénvaló lesz, ha ehelyütt néhány adatot hozok fel arra vonatkozólag, minő hatalmas versenyt zárnak ki ezidőszerint az osztrák piacról az agrárvámok.

Hogy a tengerentuli gabona és tengeri mennyivel olcsóbb a magyar gabonánál és tengerinél, azt egyrészt helyszűke miatt, másodsorban pedig azért nem bizonyítom e helyütt számszerűleg, mivel sokkal közismertebb ez a tény, semhogy bizonyításra szorulna. A tengerentuli gabona és tengeri ezen olcsósága következtében minden európai piacon versenyképes, hacsak vámok a

versenyt lehetetlenné nem teszik. *Pap* Dávid erre vonatkozólag ugyan azt mondja, hogy a 80-as években vámmentesen megtudtunk állani a tengerentuli és az orosz verseny mellett gabonánkkal az osztrák piacon és hozzát teszi, hogy még inkább képesek leszünk megállni ma, amikor Amerikának és Oroszországnak agrár-konkurrencziális ereje, ha nem is csökken, de nem is gyarapodik.*)

Mindenekelőtt *Pap* Dávid állításának eme második része szorul némi helyreigazításra.

Ha stagnálnának vesszük is az északamerikai Egyesült-Államok és Oroszország agrár-konkurrencziáját, úgy semmiesetre sem vehetjük stagnálnának Argentína agrárversenyét. Argentínában mindig nagyobb és nagyobb terület kerül mezőgazdasági megművelés alá. Argentínában kétszer aratnak egy évben és így világos, hogy Argentína agrár-konkurrencziája nem stagnál, hanem állandóan növekszik.

Ami pedig *Pap* Dávid állításának másik részét illeti, hogy t. i. a 80-as években vámmentesen is megtudtunk állni a tengerentuli versenynyel szemben az osztrák piacon, úgy erre nézve utalnom kell ama körülményre, miszerint *a 80-as évek óta az Amerikából Európába való szállítás költségei oly lényegesen megcsökkentek, hogy a 80-as évek versenyviszonyai éppenséggel nem hasonlíthatók napjaink versenyviszonyaihoz.*

Hogy a szállítási költségek mennyire csökkentek, azt bizonyíthatják a következő számadatok :

	1000 kg. buza szállítási költsége		
	Chicagótól New-Yorkig (3000 km.)	New-Yorktól Liverpoolig (6000 km.)	Chicagótól Liverpoolig (9000 km.)
1872-ben	46 kor. 44 fill.	29 kor. 76 fill.	76 kor. 20 fill.
1895-ben (eddig a legolcsóbb díjtétel)	5 „ 64 „	2 „ 76 „	8 „ 40 „
1900-ban	9 „ 60 „	9 „ 48 „	19 „ 08 „

Az északamerikai vasutakon a mezőgazdasági termékek szállítási díjtételei a 80-as évek óta jelentékenyen megcsökkentek. Az észak-amerikai Egyesült-Államok földművelésügyi miniszteriumának közlése szerint az 1867—72. évek díjtételeit 100-nak véve, a következő esztendőök díjtételei aránylagosan a következőképp csökkentek :

*) Magyar vámterület 225. lap.

1867—72 = 100	1887 = 54
1873 = 88	1888 = 55
1874 = 83	1889 = 50
1875 = 78	1890 = 51
1876 = 67	1891 = 49
1877 = 70	1892 = 49
1877 = 71	1893 = 48
1879 = 63	1894 = 47
1880 = 67	1895 = 46
1881 = 65	1896 = 44
1882 = 60	1897 = 44
1883 = 66	1898 = 41
1884 = 62	1899 = 40
1885 = 55	1900 = 40
1886 = 55	

A 80-as évektől a 90-es évek végéig 20—40%-kal csökkentek New-Yorktól Liverpoolig a hajószállítás költségei is. Szóval az északamerikai és mondhatjuk minden tengerentuli gabona oly tarifális előnyöket élvez, *amelyek minden szabad európai piacon a legnagyobb mértékben képesítik a versenyre*. A szállítási díjtételek a jövőben pedig még jobban alá fognak szállani. A technika új vívmányai mind gyorsabbá és olcsóbbá teszik a tengeri szállítást és a szállítási költségeknek ma még szinte hihetetlen alászállása várható, ha majd olyan találmányok, mint pl. a tiphonoid, a legnagyobb távolságok könnyű, szinte játszva való legyőzését lehetővé teszik.

A helyzet tehát egészen más, mint volt a 80-as években. És egészen bizonyosra vehetjük, hogy *a tengerentuli gabona könnyen utat fog találni Ausztriába és ott könnyen lesz képes versenyezni a magyar gabonával, mihelyt az osztrák határon megszűnnek az agrárvámok*.

Tehát éppenséggel nem lehet oly bizonyosra venni azt, hogy a közösség megszűnte daczára gabonánk készpiacra talál Ausztriában.

Lássuk már most, vajjon Ausztriába irányuló húskivitelünk nem szenvedne-e változást akkor, ha mindennemű egyéb provenienziájú hús éppugy vámmentesen jutna be Ausztriába, mint a magyar termék.

Azt szokták mondani, hogy lehetetlen, miszerint az osztrákok friss hús helyett fagyasztott hús fogyasztására adják magukat, mikor a friss húst olyan könnyű szerrel kaphatják Magyarországból. Ennek az állításnak a legutóbbi időkig volt némi alapja; addig

t. i., míg a hűtőkamarákban, távol világrészekből hozott hus és a friss hus között jelentékeny minőségi különbség létezett. A fagyasztási eljárások rendkívüli tökéletesedése folytán azonban e minőségi különbségről napjainkban már beszélni sem lehet. Éveken keresztül szinte élvezhetetlen volt a fagyasztott marhahus, mert ez a husfajta nem bírja el ízének megromlása nélkül az oly nagyfokú fagyasztást, mint amilyennel például az ürü- és birkahust szoktak konzerválni. A legutóbbi évek folyamán azonban megtalálták a módját annak, hogyan lehet a marhahúst is egy bizonyos fokig lehűteni, hónapokig teljesen friss állapotban eltarítani anélkül, hogy ezáltal a hus bizonyos mellékizt kapna. A fagyasztott (frozen) húson kívül most már dermesztett (chilled) húst is állítanak elő és ezt a dermesztést minden hátrányos következmény nélkül elbírja a marhahús is. Angliában a legelőkelőbb restauratók és klubok konyháiban elsőminőségű észak- és dél-amerikai dermesztett marhahúst használnak fel és nincs az az elkényesztetett inyencz, aki a dermesztett és friss hús között bármilyen ízbeli különbséget képes volna felfedezni. Két évvel ezelőtt levágott s azóta hűtőkamarákban tartott szárnyasok kerülnek az angol milliomos asztalára, mert ez a szárnyas épp olyan jóízű, épp olyan porhanyó, mint a frissen levágott.

Az osztrákok tehát egész nyugodtan rászánhatják magukat a dermesztett elsőminőségű husok fogyasztására, ha bármi okból ez szükségesnek látszik; még az inyenczek, még a vagyonosabb osztályhoz tartozók sem fognak ezáltal Ausztriában szenvedni. Ami pedig az alsóbb osztályokat illeti, úgy tudvalevő, hogy épp a hús drágasága miatt mennyi lóhúst fogyasztanak a szegényebb osztrák népelemek. Ennél a lóhúsnál a fagyasztott birkahús, annyi millió és millió angol munkásnak mindennapi hústápláléka, még sokkal jobb és sokkal táplálóbb. Vagyis azt mondhatni, hogy mihelyt Ausztria megnyitná piacát a dermesztett és fagyasztott hús számára, úgy a jobbmódi, mint a szegényebb elemek egész könnyen nélkülözhetnék a Magyarországból Ausztriába behozott friss húst.

A tengerentúli államok pedig képesek bármily mennyiségű fagyasztott és dermesztett húst bevinni Ausztriába.

A „Colonial Consignment & Distributing Company, Limited“ (15, Dowgate Hill, London, E. C.) által közzétett 1903. évi jelentés szerint*) a tengerentúli államokból és Észak-Oroszországból

---

*) Annual Report on The Frozen Meat Trade, 1903.

1901-ben	---	---	---	---	39.987,806	£
1902-ben	---	---	---	---	38.820,753	£
1903-ban	---	---	---	---	39.440,097	£

értékű fagyasztott húst vittek be az Egyesült-Királyság területére. És ez a hús rendkívül olcsó áron került forgalomba. Például felhozhatom, hogy az első minőségű dermesztett marhahús (frozen beef) kg.-ja Angliában 83·6 fillérbe, a másodminőségű kg.-ja 56·2 fillérbe kerül s hogy így aránytalanul olcsóbb a legsilányabb minőségű friss húsnál.

Mindebből azt látjuk, hogy Ausztria csak akkor van feltétlenül ránk utalva nyerstermék, főképp pedig élelmi cikkeknek beszerzését illetőleg, míg a tengerentúli termékek behozatalát jelentékenyen megdrágítják az agrárvámok; mihelyt az osztrák határon megszűntek az agrárvámok, megszűnik Ausztria ránk utaltsága. Nem is beszélve arról, minő előnyökben részesülne mindennemű tengerentúli verseny akkor, ha a magyar termék kevésbé kedvezményes elbánásban részesülne, mint a külföldi; ha pl. a magyar termékre vámot vetnének és a külföldit, a tengerentúlit vámmentesen eresztenék be piaczaikra az osztrákok.

Igaz, hogy az osztrákok illetén eljárására mi is iparvámjainknak megfelelő felemelésével és illetve más államokkal szemben való leszállításával válaszolhatnánk. Ámde evvel belekerültünk a vámháboruba; abba a vámháboruba, amelyről azt állítottuk, amelyről azt tételeztük föl, hogy lehetetlen. Amely tényleg lehetetlen is ákkor, ha a politikai közösség fenntartása mellett a gazdasági különválás megfelelő előkészítés után, közös megegyezéssel és egymás iránt való barátságos indulattal létesíttetik.

Ha mi az osztrák ipari termékek egy jelentékeny részét váموkkal kiszorítjuk a magyar fogyasztó piacról, akkor feltétlenül el lehetünk készülve arra, hogy az osztrákok, nem törődve a politikai szövetséggel, nem törődve az uralkodó személyének azonosságával, Ausztriába való nyerstermény-kivitelünknek megátlására és mindennemű más külföldi származású nyerstermék kedvezményekben való részesítésére fognak törekedni. Ez volna érdekük, sőt ez volna minden osztrák kormány kötelessége, ha mint osztrák kormány Ausztria iránti kötelességét hiven akarja teljesíteni.

És nem szabad elfelejteni azt sem, minő óriási előnye volna Ausztriának az, ha nyerstermény-szükségleteinek egy jelentékeny részét a tengerentúli államok fedeznék. E forgalom majdnem

kizárólag Trieszten át bonyolódnék le és ezáltal Triesztnak forgalma mérhetetlen módon emelkednék. Hasznát látná ennek továbbá az osztrák ipar is, mert azon hajók, melyek nyerstermék rakományukat Triesztben partra szállítják, osztrák ipari termékekkel megrakodva hagyhatnák el a kikötőt.

A magyar vámterület hivei azonban minderre vagy nem gondolnak vagy pedig mindezt kizártnak tartják. A legnagyobb, a e gerthetetlenebb optimizmussal tekintenek a jövőbe és még azok is, akik lehetségesnek tartják azt, hogy Ausztriába való nyerstermék, főképp pedig állatkivitelünk az önálló vámterület létesítése következtében csökkenne, ezt nem tartják valami veszedelmes körülménynek s Németországra utalnak, mint oly kitünő és nagy felvevőképességű piacra, ahol mindig elhelyezhetjük legjobb minőségű vágóállatainkat.

Nálunk egyáltalában nagy hajlandóság mutatkozik a német piac jelentőségének túlbecsülésére. Arról azonban, hogy a német éppenséggel nem az a kívánatos és kitünő fogyasztó, mint ahogy azt nálunk igen sokan gondolni vélik, e helyütt és ez alkalommal nem akarok beszélni. Csupán néhány számadattal kívánom bizonyítani, hogy Németország felé irányuló állatkivitelünk nem olyan arányú, s nem fokozható oly mértékben, hogy képes volna pótolni Ausztria felé irányuló állatkivitelünknek a csökkenését; feltéve persze, hogy Németországgal sikerül kedvező kereskedelmi szerződést kötni, s hogy Németországnak majdnem tiltó agrárvámjai, melyek mellett a német agráriusok oly hevesen agitálnak, a jövőben sem fognak életbe lépni.

Vágómarhakivitelünk volt Németországba :

	1902-ben	1903-ban	
	d a r a b		
Vágóökor	32,385	37,947	+ 5,562
Vágóbika	2,657	2,082	— 575
Vágótehén	12,666	10,006	— 2,660
Borju	839	278	— 561
	49,547	50,213	+ 766

Szóval vágómarhakivitelünk 766 drbbal emelkedett csupán, ami számba sem jövő emelkedés, főképp ha tekintetbe vesszük, hogy az 1901-ben Németországba kivitt 4893 drb vágótehénnel szemben 12,666 darabot vittünk ki 1902-ben, s a kivitt borjak darabszáma 142-ről felszökött 839-re. A vágóökor és vágótehén kivitele mindkét évben körülbelül egyforma lévén, vágómarhakivi-

telünk kerekszámban 8470 darabbal emelkedett 1902-ben, holott 1903-ban az emelkedés 766, vagyis az előző évi kivitel gyarapodásának nem is tízedrészze. Állatállományunk szaporodik s ennélfogva kivitelünk emelésére is kell törekednünk; ebben az irányban az érdekelt körök minden lehető el is követtek. Ha tehát ennek daczára a kivitel gyarapodása ennyire jelentékenyen megcsappan, annak kell, hogy valami külső oka legyen; ami pedig nem lehet más, mint Németország megszigorított állategészségügyi intézkedései. Ennélfogva talán kissé merész azt az állítást megkockáztatni, hogy a Németországba való állatkivittelt egyáltalán nem kell félteni s még merészebb arra számítani, hogy mindazon állatainkat, melyek Ausztriában elhelyezhetők nem lennének, könnyen értékesíthetnők Németországban. A most megkötött német szerződés mellett pedig csak szerencsénk lesz, ha állatkivitelünk nem fog jelentékenyen megcsappanni.

Vizsgáljuk már most azt, hogyan alakult ugyanezen idő alatt Ausztria felé irányuló vágómarha-kivitelünk:

	1901-ben d a r a b	1902-ben d a r a b	1903-ban d a r a b
Vágóökö	185,572	191,569	216,030
Vágóbika	19,568	20,604	22,118
Vágótehén	23,032	27,076	20,636
Borju	21,762	25,053	21,440
Összesen ...	249,934	264,302	290,224 drb.

Vagyis Ausztriába való kivitelünk 14,368 darabbal emelkedett 1902-ben s 25,922 darabbal 1903-ban, annak daczára, hogy ez utóbbi évben a vágótehénkivitel közel 7000 darabbal csökkent. E csökkenésért azonban bőven kárpótlást nyújt a 25,461 darabbal emelkedett vágóökökivitel; Németországba való vágóökökivitelünk pedig ugyanezen évben csak 5562 darabbal emelkedett. Ezek a számok világosan bizonyítják, hogy hizott-marhatenyésztésünk csakis akkor fog fejlődhetni, ha a jövőben is biztosan számíthat egy oly fogyasztóra, mint Ausztria.

Mindezekből kiténik, hogy egyelőre, legalább addig, amig egyéb, nagy felvevőképességű fogyasztási piacot nem tudunk nyers-termékeink számára biztosítani, rá vagyunk utalva Ausztria fogyasztására.

Nem vagyok kishitű és távolról sem akarom azt állítani, miszerint Magyarország számára nem volna megadva a lehetőség,

hogy Európa más fogyasztópiacznán megvesse mezőgazdasági termékeivel lábát és ezáltal függetlenítse magát az osztrák piactól.

Ámde annak is teljes tudatában vagyok e téren szerzett tapasztalataim után, hogy egy ily külföldi nagy fogyasztópiacznak, főképp pedig egy oly fogyasztópiacznak megszerzése, melynek nagy felvevőképessége mellett meg van az a jó tulajdonsága is, hogy csakis a legjobb minőségű árut, bár jó áron hajlandó megvásárolni, nemcsak nem egy, nem öt, de még tiz esztendőnek sem a müve. Hogy mik ily előnyös külföldi piacok megszerzésének az előfeltételei, arra még majd a következőkben rátérek. Itt csak azért utaltam e külföldi piacok szükségességére és azok megszerzésének nehézségére, mivel épp azt akartam kimutatni, hogy, legalább ezidőszertint, az osztrák fogyasztási piac mezőgazdasági termékeink értékesítése szempontjából legeslegelsőrangú jelentőségű.

Az önálló vámterület hivei azonban nem hajlandók elismerni azt, hogy nemcsak jelenleg, ebben a pillanatban, hanem még számos évre kiterjedőleg mezőgazdaságunk képtelen nélkülözni az osztrák piacot. Ők azon a nézeten vannak, hogy elég áldozatot hoztunk már a mezőgazdaságért s hogy itt most már az ideje áldozatokat hozni az iparért is. Sőt, mint ők mondják, nem is szükséges a mezőgazdaságnak az iparért áldozatot hozni, ha létesítve az önálló vámterületet, elzárkózunk Ausztriától s ha így az önálló magyar vámterület ipari fejlődésének lehetőségét megteremtjük.

Végtére az önálló vámterület hivei is képzett közigazdák, akik legfeljebb egynéhány fontos kérdésben tévednek, de egyébként képesek megítélni gazdasági helyzetünket. Ennélfogva ők is igen jól tudják, hogy iparunk nem lévén képes ipari szükségletünket fedezni, az önálló vámterület daczára, főképp az önálló berendezkedés első éveiben, igen jelentékeny külföldi ipari behozatalra szorulnánk; és szorulnánk főképp akkor, ha — mint ezt az önálló vámterület feltétlen hivei kívánják — minden nagyobb előkészítés nélkül, lehetőleg rövid idő múlva, mondjuk 1910-ben vagy legkésőbb 1912-ben önálló vámterületen rendezkednénk be.

Igen érdekesek *Pap* Dávidnak erre vonatkozó fejtegetései és számításai. Ő azt állítja, hogyha önálló vámterületet létesítünk és Ausztria ipari behozatala ellen vámokkal védekezünk, ez lehetővé tenné, hogy ipari behozatalunk évről-évre az előző év behozatali értékének 10%-ával apadna a magyar ipar fejlődése révén.

Az ő számítása szerint csökkenvén évről-évre hazánk ipari

behozatala, az ezen behozatal után előálló vámjövedelem 10 év leforgása alatt következőképpen alakulna*):

	korona
az önálló vámterület első évében	100.000,000
” ” ” második évében... ..	90.000,000
” ” ” harmadik évében	81.000,000
” ” ” negyedik évében	72.900,000
” ” ” ötödik évében	65.600,000
” ” ” hatodik évében	59.000,000
” ” ” hetedik évében	53.100,000
” ” ” nyolczadik évében	47.800,000
” ” ” kilencedik évében	43.000,000
” ” ” tizedik évében	38.700,000

Ebből a számításból kitűnik, miszerint maga *Pap* Dávid is teljes tudatában van annak, hogy az önálló vámterületnek 5 első esztendejében még igen jelentékeny volna ipari behozatalunk. Arról nem ír és óvatosan kerüli annak fejtegetését, hogy ezen 5 esztendő alatt minő volna mezőgazdaságunk helyzete. De azt ő maga is elkerülhetetlennek tartja, hogy ha mi az osztrák ipari termékeket vámtételekkel sujtjuk, akkor a mi nyerstermékeink is csak megvámolva kerülhetnek az osztrák piaczon forgalomba. És hogy ez a megvámolás áruinknak forgalmi, illetve versenyképességét az osztrák piaczon hátrányosan befolyásolhatná, azt maga *Pap* Dávid is valószínűnek tartja s épp ezért azt javasolja, hogy „az önálló magyar vámterület adjon kiviteli jutalmat a gabonának, az állatexportnak és ezzel tegye föltétlenül lehetővé annak az ország határain tul való elhelyezését. És ezzel biztosítsa bent az országban a mai árakat az agrárius termelés részére. Illetve ily módon föltétlenül biztosítsa azt, hogy a magyar buzának a világ-paritáshoz képest való mai aránya bent az országban föltétlenül megmaradjon. *Ha a gabona ára a világgiacon 15 korona, Magyarországon 17 kor. lesz az ára, ha mi annak 2 kor. kiviteli jutalmat adunk.* Semmi oka sem lesz a magyar gazdának arra, hogy gabonáját ennél olcsóbban adja; a világgiacon való eladás s a kiviteli jutalom együttesen azzal az effektussal járván, mintha a gazda a világgiacon is 17 kor.-ért tudna eladni.**)

Nem lehet elvitatni, hogy ha minden métermázsza gabona után 2 kor. kiviteli jutalmat fizetnének, ez a magyar mezőgazda-

*) Magyar vámterület 404. lap.

**) Magyar vámterület 412. lap.

sági termelést a világversenben 2 koronával előnyösitené minden métermáza gabona után, — feltéve persze, hogy a kiviteli jutalmat nem a közvetítő kereskedő tenné zsebre s emellett lenyomná az árakat. Arra nézve nem tesz *Pap* Dávid javaslatot, hogy mennyi kiviteli jutalmat kellene fizetni kivitt állataink után. Ilyképpen azután nem is kapunk képet arról, körülbelül mennyire is rugnának azok a kiviteli jutalmak, amelyeket az önálló vámterület mezőgazdasági termékeink kiviteli lehetőségének biztosítása érdekében fizetni kényszerülne.

A magam részéről nem vagyok barátja az efajta hozzávetőleges számításoknak. De hogy némileg mégis fogalmat alkothassunk magunknak arról, minő terhet rónának e kiviteli jutalmak a magyar kincstárra, az alábbiakban ki fogom mutatni, hogy az 1903. év adatait véve alapul, jelen termelésünk mellett mily összegre rugnának körülbelül és kerekszámban ezek a kiviteli jutalmak.

A gabonára nézve a számítás alapjául *Pap* Dávid 2 koronás prémiumát veszem. Minthogy arra nézve nem tesz javaslatot *Pap* Dávid, hogy állataink után minő kiviteli jutalom fizetessék, igen bajos e helyütt számításokat eszközölnöm. De azt hiszem, nem veszek fel tulságosan nagy összeget, főképp a gabona métermázsájának 2 koronás prémiumához viszonyítva, ha átlagban vágó- és igásmarha után darabonként 10 korona, más állatok után darabonként, állati termékek és zsiradékok métermázsája után 2 korona jutalmat számítok. Az 1903-ik év adatait véve alapul, az önálló vámterületen a magyar kormány által fizetendő kiviteli prémiumok következő összegekre rugnának:

	K i v i t e l		Prémium egység korona	K i v i t e l i j u t a l o m	
	összesen	Ausztriába		összesen után korona	Ausztriába kivitt után korona
Gabona : hüvelyesek,					
liszt stb. mm.	26.310,605	21.389,141	2	52.621,210	42.778,282
Vágó-ésigásmarhák db	1.042,689	922,442	10	10.426,890	9.224,420
Más állatok db ...	8.187,747	4.163,849	1	8.187,747	4.163,849
Állati termékek mm.	933,131	667,701	2	1.866,262	1.335,402
Zsiradékok mm.	281,368	231,031	2	562,736	462,062
				<hr/>	<hr/>
				73.664,845	57.964,015

Ha tehát csakis gabonánkat és lisztünket, vágó-, igás és egyéb állatainkat, állati termékeinket és a zsiradékokat részesítjük kiviteli jutalmakban, — mikor még igen fontos kiviteli cikkek, mint a dohány, főzelék, gyümölcs és növények, italok, gyapju stb. elesnek a kiviteli jutalom kedvezményétől, e cikkekben való összes kivi-

telünk után kerek összegben 73 millió korona, ha pedig csupán Ausztriába való kivitelünket részesitenők a prémium-rendszer kedvezményeiben 57 millió korona kiviteli jutalmat volnánk kénytelenek fizetni — feltéve persze, hogy csupán ennyit és nem ennél többet exportáltunk.

Nagy összegek ezek, de *Pap* Dávid megtalálja ezen rengeteg nagy kiadásokra is a fedezetet; mert hiszen számítása szerint az önálló vámterület első évében 100 millió, második évében 90 millió, harmadik évében 81 millió korona volna a vámjövedelem. Ezen vámjövedelem tényleg elég volna a kiviteli jutalmak fizetésére, anélkül, hogy külön megterhelést róna az országra.

Minél jobban csökken azonban a magyar iparnak *Pap* Dávid által várt fejlődése következtében csökkenő behozatal után való vámbevétel, annál jobban zsugorodik össze az az összeg, amely a mezőgazdasági kiviteli jutalmak fizetésére fordítható.

Pap Dávid szerint az önálló vámterület negyedik esztendejében a vámbevétel már csak 72,900.000 korona. Feltéve már most, hogy a kivitel nem emelkedik s akkor is csak 73.664,845 korona kiviteli prémium volna fizetendő, ugy ebben az esetben is 764.845 korona deficit áll elő, mely azután, a következő év vámbevétele 65,600.000 koronára csökkenvén, 8.064.845 korona deficitre növekednék, mindig ugyanazt a fizetendő prémiumösszeget véve alapul.

Ha pedig csupán az Ausztria felé irányuló kivitel részesednék prémiumokban, akkor is beállana a deficit az önálló vámterület fennállásának hetedik évében, mikor is 57,964,015 korona prémium fizetésére csupán 53.100,000 korona vámbevétel állana rendelkezésre!

Arról nem is teszok említést, hogy egyáltalán nem számíthatunk oly nagy vámbevételre, mint amilyennel *Pap* Dávid kecsegtet. Ő ugyanis nemcsak a már idézett vámbevételekre számít, hanem ezenkívül számításba veszi ama 45.612,700 koronát is, mely átlagban (1898—1902) véve a közös vámbevételből Magyarországra esik. Ilyképpen az önálló vámterület első évében *Pap* Dávid szerint kereken 145 millió korona volna a vámbevétel, holott jelenleg a közös vámterület, vagyis a két ország összes vámbevétele 120—125 millió korona között ingadozik!

Magyarország összes ipari behozatala ezidőszerint körülbelül egy milliárd korona lévén, a behozott áruk 15%-os vámtétellel megdrágítva kerülhetnének csak forgalomba! Ezt talán maga *Pap* Dávid se kíváná.

Hogy továbbá kimutassam, minő megbizhatatlan Pap Dávid az ő számításaiban, felhivom a figyelmet arra, hogy jóllehet ő az Ausztriából származó behozatal révén előálló vámbevételt csökkenőnek veszi fel, a külföldi behozatal után származó 45 millió korona vámbevételt változatlanak veszi. Hát ha az a magyar ipar oly rapiditással fejlődne, vajjon csupán osztrák árukat szoritana-e ki? Vajjon nem lenne-e képes csökkenteni a Németországból, Angliából stb. való behozatalt? S vajjon megmaradna-e akkor a 45 milliós vámbevétel? Bizonyára csökkenne; s mivel e jövedelemre még a jelenlegi kiadások fedezéséhez is feltétlenül szükség van, az önálló vámterület még kevésbé lesz képes azt nélkülözni. Honnan veszi erre is, meg a prémiumok fizetése következtében előálló deficitre Pap Dávid a fedezetet? Ha erre azt válaszolná, hogy a fejlődő ipar folytán nagyobbodó kereseti és fogyasztási adójövedelmekből, — úgy szeretném a gyárosok és iparosok véleményét hallani arra nézve, vajjon hajlandók-e ilyenképpen mezőgazdasági kiviteli prémiumok fizetéséhez hozzájárulni a saját zsebükből?!

Mindezek alapján úgy vélem, világos, hogy a mezőgazdasági termékek után fizetendő jutalmak rendszere pénzügyi szempontból kivihetetlen.

Lehet azonban még más, igen nyomós okokat is felhozni, melyek a kiviteli prémium-rendszer ellen szólnak. A modern közgazdasági felfogás a prémium-rendszert közgazdaságilag demoralizálónak bélyegezte. Az állami kiviteli jutalmak legfontosabbikát, a cukorkiviteli jutalmat megszüntette a bruxelles-i cukoregyezmény: és az akkor Bruxellesben ülésezett államférfiak, jóllehet fájlalva omlitették fel, minő károkat fog okozni a kontinentális cukortermelésnek a cukorprémium megszüntetése, mindamellet elismerték azt, hogy *Chamberlain*-nek igaza volt, midőn gazdasági szempontból elítélendőnek, a tisztességes közgazdasági politika érdekében kiirtandónak nyilvánította az állami kiviteli jutalmakat. A kartellek, a trustök titkos kiviteli jutalmait s a tőkekonglomerációknak a kiviteli jutalmakon felépült kiviteli politikáját, mint veszélyes és káros jelenségeket jellemzik mindazok, akik e fajta közgazdasági kérdésekkel foglalkoznak. És mikor így áll a helyzet, mikor államférfiak és a közgazdasági elmélet emberei egyhangúlag elítélik a kiviteli jutalmak rendszerét, a magyar önálló vámterület hívei mégis azt kívánják, hogy ily, közgazdaságilag egészségtelen alapokon épüljön fel önálló vámterületünk közgazdasága!!

Utalni kívánok még egy eshetőségre. Vajjon teljesen lehetlen-e az, hogy a spekuláció a kiviteli jutalmak korszakában mezőgazdasági termékeket importáljon és azokat kiviteli jutalmakkal exportálja? Az őrlési forgalom megszüntetése azért vált szükségessé, mert azok, akik arra lettek volna hivatva, hogy eme fontos és nagy kedvezményt necsak a maguk, de az ország közgazdasága számára is kihasználják, visszaéltek az állam által nyújtott kedvezménynyel.

Ez a precedens indokolttá teszi, miszerint attól kell tartanunk, hogy a kiviteli jutalmak rendszerének életbeléptetése a spekulációt visszaélésekre fogja ösztökélni. Igaz ugyan, hogy ezen visszaéléseknek elejét vehetnők a mezőgazdasági termékek vámjainak oly megállapításával, amely a külföldről behozott termékek exportálását még a kiviteli jutalom daczára sem tenné jövedelmező vállalkozássá. Ez azonban azt jelentené, hogy mindjárt az önálló vámterület legelső éveiben végtelenül bonyolulttá válnék egész vámrendszerünk; és aki ismeri a vámkezelésnek különben is nagy nehézségeit, az bizonyára nem lesz a vámkezelési eljárások komplikálásának szószólója.

Tegyük fel azonban, hogy mindazon ellenvetések, amelyeket a kiviteli jutalmak rendszere ellen az előzőekben felhoztam, tultzottak; tegyük fel, hogy a többi államok nyugodtan tűrni fogják a magyar prémium-rendszert s nem fognak semminemű megtorlással élni; tegyük fel, hogy *Pap* Dávidnak van igaza és hogy tényleg lehetséges lesz az ipari vámbevételből a mezőgazdasági kivitel számára kiviteli jutalmakat fizetni és így a mezőgazdaság érdekeit biztosítani amellet, hogy ipari érdekeink is a rég nélkülözött kellő védelemben részesülnek. Tény marad azonban mindenesetre az, hogy, ha iparunk fejlődik, akkor az ipari behozatal után előálló vámbevétel évről-évre csökken és hogy ennél fogva évről-évre jobban zsugorodik össze az a jutalomalap, melyből a mezőgazdaságot támogathatjuk. Ennél fogva a mezőgazdaság, amely mind jobban és jobban kell, hogy fejlődjék, kényszerülve lesz Ausztrián kívül más piacokat is szerezni; de igen valószínű, sőt biztosra vehető, hogy a közel jövőben, legalább a következő évtizedben, vagy talán még azon túl is, minden európai, illetve kontinentális piacot elzárva fog találni. *Az egyetlen piac tehát, amelyre számíthat és amelynek megszerzésére kell, hogy minden eszközzel, minden erővel törekedjék: Anglia, amelynek jelenleg is óriási a fogyasztási és vásárlóképessége s amelynek e képes-*

ségei a jövőben minden bizonynyal csak emelkedni fognak. Mai nap már azok a körök, melyek szívéükön hordják mezőgazdaságunk érdekeit, teljesen tisztában vannak azzal, hogy ha nem is most, de előbb-utóbb az angol piac megszerzése a magyar mezőgazdasági kivitel szempontjából létkérdéssé lesz. Ezért már most történnek óvatos kísérletek és előkészületek arra, hogy mezőgazdasági termékeink számára Angolországban piacot biztosítsunk. De hogy mily nehéz ennek a piacnak megszerzése, azt a maga teljes valójában csak az látja és csak az tudja felfogni, aki ismeri úgy az angol piac sajátosságos természetét, mint mezőgazdasági termelésünknek jelenlegi hiányait.

Angliában ugyanis csak első minőségű és csak egyöntetű minőségű árut lehet kedvezően értékesíteni; sőt azt merem állítani, hogy csupán az ily árut lehet értékesíteni, mivel a nem első minőségű és nem egyöntetű áru egyáltalán értékesítésre nem számíthat.

Lássuk már most, minők azok a termékek, amelyeknek Angliába való kivitele jövedelmező vállalkozás lehetne. Itt van mindenekelőtt a *tojás*, amelyből már ezidőszerint is bizonyos mennyiséget képesek vagyunk, bár nagy nehézségekkel, elhelyezni az angol piacon. A tojásértékesítés terén már meglehetősen sok történt, de sajnos, a tojás összegyűjtés az ország területén még ma sincs kellőképpen szervezve, mert a közvetítő kereskedelem sem nem alkalmas, sem nem eléggé élelmes arra, — amint azt az eddigi tapasztalat bizonyítja — hogy az export-czélokra való tojás megfelelő osztályozásával s exportképes áruvá való feldolgozásával foglalkozni lenne képes. Ez az oka annak, hogy ma is tojáskivitelünk igen jelentékeny részét az osztrák kereskedelem bonyolítja le; az az osztrák kereskedelem, mely nem fogja többé kivitelünket közvetíthetni, mihelyt az önálló vámterület létrejött. Ennélfogva igyekeznünk kell, hogy a tojásértékesítés szervezése minél előbb keresztülvitessék, s hogy ilyképpen önmagunk legyünk képesek tojáskivitelünk irányításáról gondoskodni. Ami azonban nem történhetik meg rövid egy-két év alatt, hanem csak lassu és következetes, tervszerű fejlesztésnek lehet az eredménye.

Vajkivitelünk szintén fejlődőben van, de annyira még nem jutott vajtermelésünk, hogy az angol piacon is kelendősségre szert tevő vajat lenne képes előállítani nagyobb mennyiségben. Az utóbbi évek folyamán ugyan több ugynevezett vajközpont jött létre az ország különböző vidékein és ezek a termelési központok

kétségtelenül hovatovább oda fogják fejleszteni a tejtermékek feldolgozását, hogy képesek leszünk nagy mennyiségben, egyöntetű, első minőségű terméket előállítani. Ez sem történhetik meg azonban máról holnapra.

Következik húskivitelünk. Arra nem lehet számítani, hogy élőállatokat vigyünk ki Angliába, mivel a ragadós száj- és körömfájás annyira elterjedt az országban, hogy annak teljes megszűnését a közel jövőben nem remélhetjük; Anglia pedig nem akarván saját, igen értékes állatállományát fertőzésnek kitenni, a kanadai és északamerikai vágóállatok kivételével semminemű más provenienziájú vágóállatoknak élve való importálását nem hajlandó megengedni. Ennek következtében *csakis vágott húst vihetnénk ki Angliába* és pedig dermesztett, illetve fagyasztott állapotban.

Nem is szólok arról, minő nehéz helyzete volna annak a vállalatnak, mely a fagyasztott és dermesztett husnak Angliába való kivitelét megkezdené. Már egy előző helyen utaltam arra, minő óriási mennyiségű konzervált húst importál Anglia a tengerentuli államokból és ugyanott utaltam arra is, hogy ezen hus mily olcsó áron kerül forgalomba.

Ez a verseny azonban nem tenné lehetetlenné a magyar husnak az angol piacokon való térhódítását; mert ha első minőségű hizott marháink husát fogjuk dermesztett állapotban Angliába exportálni, ennek mindennemű tengerentuli² husnál sokkalta jobb minősége nemcsak a versenyképességet biztosítja, hanem egyuttal jobb árak elérését is lehetővé teszi. A tengerentuli hussal azonban csak akkor kelhet versenyre az angol piacon a magyar hus, ha a kivitel Fiuméből hajókon eszközöltetik; a legmodernebb rendszerű hűtőkamarákkal ellátott hajókon, amelyek az angol kikötők remekül berendezett hűtőkamaráiba szállítják be azonnal megérkezés után a dermesztett és fagyasztott húst. Jelenleg azonban úgy áll a dolog, hogy jöllehet az *Adria tengerhajózási részvénytársaság* jelentékeny állami szubvenczióban részesül, *egyetlen egy hajója sincs*, amely akár a legmodernebb, akár csak a vacuum-rendszerű hűtőkészülékekkel fel volna szerelve. Hiányzik tehát Anglia felé irányuló nagyobbarányú húskivitelünknek legelső és legfőbb előfeltétele.

Ugyanezt mondhatjuk a gyümölcskivitelről is, mely csak akkor lesz lehetséges, ha megfelelő berendezésű hajókon, olcsó szállítási díjtételek mellett szállíthatjuk gyümölcstermékeinket az angol piacra. Egyéb oly termékünk pedig nincs, amelynek az

angol piaczon nagy mennyiségben való értékesíthetését remélhetnők.

Szóval láthatjuk mindebből, hogy még igen sok előkészítés, igen sok szervezés és fejlesztés szükséges ahhoz, hogy egy oly piacot létesítsünk magunknak, mely lehetővé teszi mezőgazdasági termelésünk feleslegének elhelyezését mindennemű mestereséges támogatás nélkül.

Más piacra pedig, mint Angliára nem számíthatunk. Németországgal minden erőlködésünk daczára sem sikerült oly szerződést kötününk, mely akár csak az eddigi kereskedelmi forgalom változatlanságát biztosítaná; a kivitel fokozására pedig egyáltalán gondolni sem lehet a német agráriusok visszautasító magatartása mellett.

Az önálló vámterület híveinek táborából elhangzott ugyan az a meggondolatban mondás, hogy az önálló magyar vámterület kedvezőbb kereskedelmi szerződést köthetne a németekkel, mint a közös vámterület. Hogy miért járna az önálló vámterület a sok más előnyön kívül evvel a rendkívüli előnnyel is, arra nézve nem történt nyilatkozat.

Hát hiszen bajos is volna erre kielégítő választ adni. Kerek számokban beszélve, a közös vámterület 500 millió korona értékű árut hoz be Németországból; ezen 500 milliós behozatalból körülbelül 50 millió esik Magyarországra. Kérdjük már most: ha az 500 milliós kivitel biztosítása végett is csak a legcsekélyebb engedményekre voltak hajlandók a németek, vajjon az 50 milliós kivitel érdekében nagyobb engedményeket adnának, csupán azért, hogy az önálló magyar vámterületnek használjanak? Hiszen még ha fel is tételezzük, hogy a magyar iparvámok által kiszorítottván az osztrák ipari behozatal egy része, 150 millióra emelkednék Németországból való behozatalunk, akkor se érnők el azt a jelenlegi 450 milliót, melyet a németek Ausztriába való kivitelükből bevesznek. A nagy orosz birodalom iránt is ridegnek mutatkozott a kitünően szervezett német agráriusok befolyása következtében a mezőgazdasági érdekek hathatós védelmére kényszerített német kormány; lehet-e akkor azt remélnünk, hogy velünk szemben, akiktől jelentékenyen kevesebb hasznot várhatnak, mint az oroszoktól, engedékenyebbek lesznek a németek?

Az önálló vámterület idealista hívei azonban minderre nem gondolnak; és nem gondolják meg azt sem, minő válságos helyzetet teremtene az önálló vámterület, ha mezőgazdasági termékeinknek zavartalan kivitele megakadna. Ez pedig igen könnyen

bekövetkezhetik, ha iparunk fejlődik, evvel az ipari vámbevételek csökkennek és így a mezőgazdasági kiviteli prémiumok fizetése hovatovább lehetlenné válik. Lehetlenné válik pedig egy oly időpontban, midőn még nem sikerült oly piacot biztosítani e termékek számára, mely piacra kiviteli jutalmak nélkül is exportálhatunk. Ilyképpen mezőgazdasági termékeink feleslegének értékesítésében veszedelmes pangás állhatna be; és ennek a pangásnak nemcsak a mezőgazdaság adná meg az árát, hanem talán még inkább a fejlődő ipar.

Az kétségtelen, hogy iparunk az önálló vámterületen nagy arányokban képes volna fejlődni s hogy az ország ipari szükségletének mind nagyobb és nagyobb részét volna képes fedezni.

A magyar ipar termékeinek legnagyobb részét a magyar mezőgazdaságban foglalkoztatott népesség fogyasztaná; és addig, amíg a mezőgazdasági termékek értékesítése normális mederben bonyolítható le, a fogyasztó gazdaközönség tényleg képes is volna a magyar ipar termékeit megvásárolni. Mi történik azonban akkor, ha bekövetkezik az az eshetőség, amelynek lehetőségét, sőt valószínűségét épp az előzőkben fejtegettem s ami abban állana, hogy a magyar mezőgazdaság termelésének feleslegét nem leszünk képesek külföldi fogyasztópiacokon elhelyezni? *Végtetes válságba jutna az ország.* Az ipar mind nagyobb és nagyobb arányokban termelne; de a népesség tulnyomó részének fogyasztása és vásárlási képessége mind jobban és jobban csökkenne. Igaz, hogy az ipar fejlődésével némileg csökkenne a mezőgazdaságban foglalkoztatott egyének száma és szaporodnék az iparban foglalkoztatott egyéneké, miáltal a mezőgazdasági termelés értékesítésének pangása folytán veszteséget szenvedők száma némileg redukáltatnék. De még ha föl is tételezzük, hogy az önálló vámterület ötödik esztendejében az ország népességének nem 77, hanem csak 60%-a foglalkoznék mezőgazdasággal, még akkor is a fogyasztó közönség zömét a gazdaközönség képezné. A fogyasztók e 60%-át képező gazdaközönség azonban egyszerre oly siralmas helyzetbe jutna, hogy képtelen volna fizetni a magyar ipar termékeiért. A magyar ipar pedig nemcsak öt, de még tíz éves fejlődés után sem lesz azon a fokor, hogy kivitelének fokozásával lenne képes pótolni a belföldi fogyasztás csökkenése által előálló veszteségeket. Mert hová exportálna ez a magyar ipar? Talán a Balkánra, melynek a fogyasztása ha nem is csökken, mindenesetre stagnál, vagy csak nagyon lassan emelkedik?

A fentiekben csak egy főbb vonásokban megrajzolt vázát adtam a helyzetnek, amely okvetlenül kell, hogy bekövetkezzék, ha megfelelő előkészítés nélkül, meg nem felelő időpontban térünk át a közös vámterületről az önálló vámterületre.

Nem beszélek arról, hogy hitelviszonyaink minő változáson mennének át és hogy ezen változás esetleges rázkódtatásait képes volna-e elviselni jelenleg még gyenge iparunk és súlyos adóságokkal terhelt magyar földünk.

Hajlandó vagyok optimistának lenni és feltételezni, hogy pénzügyünket egyáltalán nem befolyásolná az önálló vámterületre való áttérés. És ennek daczára a legveszedelmesebb gazdasági válság állana előttünk; és előttünk állna ez a válság még akkor is, ha annak ideig-óráig való elhalasztása kedvéért a kiviteli premium-rendszer közgazdasági immoralitására szánnók el magunkat.

Annyira beleszivtam magamba azt a folyton hangoztatott eszmét, hogy az önálló vámterületen iparunk óriási nagy arányu felendülést fog venni, miszerint mindeddigi okoskodásaim egyik sarkalatos tétét képezte az a feltevés, hogy az ipar az önálló magyar vámterületen a rég óhajtott arányokban fog fejlődni. Szeretnék optimista lenni és szeretném minden meggondolás nélkül lelkesedéssel elfogadni közgazdasági kulturánk fejlődésének eme kecsesítő perspektíváját. Ámde sajnos, nekünk Magyarországon mindig speciális viszonyokkal kell számolnunk; számolnunk kell oly viszonyokkal és körülményekkel, amelyeket más országok közgazdái figyelmen kívül hagyhatnak, amelyek azonban magyar gazdasági életünk fejlődése szempontjából igen mélyreható jelentőségűek.

Az önálló vámterület, ha megfelelő magas ipari vámokat léptetünk életbe, képes lesz olyan árakat biztosítani a magyar ipartermékek számára, melyek gazdaságossá fogják tenni a magyar ipari munkát. De vajjon lehetséges lesz-e a magyar ipari munkának zavartalan folytatása? Vajjon lesz-e módunkban biztosítani az ipar számára mindazt a munkaerőt, melyet a fokozott ipari termelés elkerülhetetlenül szükségessé fog tenni? Mai nap is tudomásom van nem egy gyárról, ahol a nyári időben, az aratási időszakban majdnem teljesen szünetel a munka, mert a munkások, ha mint arató munkások szegődnek el, 6—8 koronás, sőt még magasabb napi munkabéreket kereshetnek meg, vagyis oly munkabéreket, amelyeneket az egész év folyamán egyenletesen dolgozó gyáripar fizetni képtelen.

Czukoriparunk azért fejlődött oly örvendetesen, mert a czukorgyártás épp a nyári hónapokban szünetel és a czukorgyárak munkásszükséglete csak akkor jelentkezik, amidőn az aratási campagne-nak már vége. A szövőipar, a vasipar, az agyagipar, a faipar stb. nem oly iparágak azonban, amelyek 2—3 hónapig üzemredukcióval is képesek volnának megfelelő jövedelmet hajtani. Egy ily gyár nem lehet kitéve annak, hogy buzaéréskor egyszerre elhagyják legügyesebb, leghasznavehetőbb munkásai. Viszont a mezőgazdaság sincs jelenleg abban a helyzetben, hogy nagyobb számú munkáskezet képes volna nélkülözni és átengedni az aratási időszak alatt is az iparnak. Mi még nem dolgozunk amerikai rendszerrel, nálunk a mezőgazdaságban a gépnek még nincs az a nagy szerepe, mint akárcsak Németországban vagy Angliában. Nagyon kevés gőzeke szántja még a magyar földet és aránylag nagyon kevés azon arató s egyéb mezőgazdasági gépek száma, amelyek ezidőszert a mezőgazdasági üzemekben alkalmazást találnak. A magyar mezőgazdasági termelésben az emberi kézi munkának még sokkal nagyobb szerep jut, mint minden más, a kultúra magasabb fokán álló országban, annak dacára, hogy az utolsó 20 esztendő alatt valóban bámulatraméltó módon fejlődött mezőgazdasági üzemünknek beiterjesége. Meg lehetünk győződve, hogy el fog érkezni az idő, amidőn a mezőgazdaság nem lesz annyira ráutalva az emberi munkára, midőn a gép fogja elvégezni a jelenleg szükségelt emberi munka egy igen jelentékeny részét. És csak akkor leszünk abban a helyzetben, hogy készséggel, mezőgazdasági termelésünknek minden hátránya, minden megakasztása nélkül gondoskodhassunk ipari üzemaink munkásszükségletének fedezéséről.

E fejtegetésekre vonatkozólag azt hozhatná fel valaki ellenvetésül, hogy hát ha a mezőgazdaság munkásszükséglete ily nagy, miért vándorol ki évenként száz meg százezer ember Amerikába — munkaalkalom híján?!

Egészen eltekintnek attól, hogy — mint erre már egyhelyütt utaltam — nem a munkaalkalom hiánya a kivándorlás egyetlen indító oka. A mezőgazdaság bizonyos időszakokban mindazokat képes volna foglalkoztatni, akik éppen munkaalkalom hiánya miatt vándorolnak ki. De a mezőgazdaságnak meg van az a sajnálatos tulajdonsága, hogy csak az év bizonyos időszakában képes nagyobb emberi tömegeket foglalkoztatni, — az évnek tulnyomó részében pedig csak igen csekély munkaalkalmat képes nyújtani. A mező-

gazdaságnak ezt a természetét nem fogja megváltoztatni az önálló vámterület sem; és addig, amig mezőgazdasági üzemünkben az eddiginél jelentékenyen nagyobb mértékben nem hódít teret a gép, addig mindig elő fog állani az a helyzet, hogy aratáskor a mezőgazdaságnak a legtöbb munkás is kevés, a téli időszakban pedig a kevés is sok. Kivándorlás tehát lesz az önálló vámterület korszakában is.

Nem akarom tovább fűzni ezeket a fejtegetéseket, csak néhány szóval kívánom összefoglalni azok végeredményét; azt t. i., hogy *az önálló vámterületen nagyobb arányokban fejlődő iparunk munkásszükséglete csak akkor lesz biztosítható, ha mezőgazdasági üzemünkben a mezőgazdasági gépek a munkáskéz-szükségletet jelentékenyen csökkenteni fogják.*

Legyünk azonban optimisták; tételezzük fel, hogy a magyar ipar munkásszükséglete fedezve lesz még akkor is, ha minden előkészítés nélkül, úgy és akkor térünk át az önálló vámterületre, mint ahogyan és amikor az önálló vámterület feltétlen hívei azt kívánják. Tételezzük fel, hogy ebben az esetben úgy a mezőgazdasági, mint az ipari munkaüzem minden zavar és minden fennakadás nélkül folytatható lesz és fejlődhetni fog. Ennek daczára — mint az előzőkben kimutattam — elkerülhetetlen, hogy az előkészítés nélkül létesített önálló vámterületen rövid néhány év leforgása mulva általános gazdasági válság ne következék be. Mindennek előfeltétele pedig az, hogy Ausztriával szemben elzárkozzunk és kereskedelmi szerződéses viszonyba ne lépjünk. Csakis így, ha kereskedelmi szerződést sem kötünk, képzelhető el az, hogy magas vámokat vehetünk az osztrák ipari termékekre, olyan vámokat, amelyek a magyar ipar fejlődésének lehetőségét biztosítják.

Ezek a vámok Ausztriát kétségtelenül károsítani fogják.

Igen érdekes erre vonatkozólag Papp Dávid következő kijelentése: „külön vámterület esetén az osztrák import természetesen nem maradna meg a mai arányban, de mindamellett bizonyos, hogy az osztrák ipar a jövőben is szívesebben fog eladni Magyarországnak 500 millió korona értékét, mint semmit. Bizonyos, hogy 800 millió több az 500-nál; de bizonyos az is, hogy 500 millió aránytalanul több a semminél.“*)

Szóval Papp Dávid teljesen bizonyosra veszi azt, miszerint az osztrákok ipari importja Magyarország felé 300 millióval fog csökkenni, mihelyt az önálló magyar vámterület létrejön. Evvel a

*) Magyar vámterület 395. lap.

300 millióval azonban az osztrák ipari kivitel csak akkor fog csökkenni, ha kereskedelmi szerződést Magyarország Ausztriával nem köt, minek következtében a magyar ipari vámok ezt a súlyos csapást rá fogják mérni az osztrák iparra. Ausztriának ennél fogva, kereskedelmi szerződése nem lévén, teljesen jogában fog állani a magyar nyersterményekre vámokat vetni. És ha az osztrákok ezt megteszik, akkor kitünően hasznát veszik a *Pap Dávid* prémium-rendszerének. *Csakhogy ők nem mezőgazdasági termékeiket, hanem kivitelre szánt ipari termékeiket fogják kiviteli jutalmakban részesíteni.* És ekkor valóban gyönyörű helyzet fog előállni!

Tegyük fel, hogy Magyarország átlagban mezőgazdasági termékei után kiviteli jutalmat fizet 70 millió koronát, míg az ipari vámokból származó bevétel több évi átlagban tenne 80 millió koronát. Ausztriába átlagos számítás szerint 750 millió korona értékű nyersterméket importálunk. Ha bármily csekély vámtételeket veszünk is fel, legalább 60 millió lesz ezen nyerstermékbehozatal után az osztrák kincstár bevétele. Ezt a 60 milliót ipari kiviteli prémiumok fizetésére használhatja fel Ausztria és ezáltal lehetővé teszi, hogy az osztrák ipar szempontjából a magyar ipari vámok hatálytalanokká váljanak. Ha ugyanis az osztrák kincstár majdnem ugyanoly nagy összeget fordít ipari kiviteli prémiumok fizetésére, mint amily összegű ipari vámbevételre számít a magyar kincstár, akkor az osztrák ipar számára adva van a lehetőség olyannyira leszállítani ipari termékárait, hogy ipartermékei a magyar ipari vámok dacára versenyképesek legyenek az önálló magyar vámterületen az önálló vámterület ipari üzemeinek termékeivel! Gondoltak-e erre az eshetőségre is az önálló vámterület minden megfelelő előkészítés nélkül való létesítésnek lelkes hívei? Gondoltak-e arra, hogy ilyenképp ugyanaz lesz a helyzet, mint volt a közösség idejében?

Még egy momentumról kell megemlékezni. Az önálló vámterület hívei, akik, mint azt már ezen fejtegetéseim folyamán annyiszor említettem, ipari vámokat akarnak az osztrák behozatal megakadályozása céljából életbeléptetni, maguk is valószínűnek tartják, hogy ennek következtében az osztrákok a magyar mezőgazdasági termékeket szintén vámokkal fogják sújtani az osztrák határon. Hogy ez a nézetük, arra vall legalább az a körülmény, miszerint a mezőgazdasági kivitel biztosításának céljából kiviteli jutalmak fizetését hozzák javaslatba.

Felvetődik már most a kérdés, vámpolitikai szempontból minő helyzetnek minősítendő az, midőn egy mezőgazdasági állam

magas ipari vámokat létesít, egy vele szomszédos ipari állam erre agrárvámokkal válaszol, kereskedelmi szerződést kötni pedig egyik sem hajlandó? *Ez vámháború; teljesen irrelevans, hogy heves vagy kevésbé heves, de kétségtelenül vámháboru.*

Az önálló vámterület hivei azonban e vámháborut lehetetlennek tartják. Erre vall legalább az a kijelentés, hogy jöllehet a magyar ipari vámok következtében az osztrák kivitelnek 800 millió koronáról 500 millió koronára való leszállása súlyos helyzetet teremtené odaát, ez az eset még súlyosabb lenne akkor, ha Ausztriának Magyarországra való exportja elakadna, ami a vámháborúnak elkerülhetetlen következménye lenne.

Előzőleg mintegy ironikusan utaltam az ipari kiviteli jutalmak rendszerére; de éppenséggel nem beszélek ironikusan ezekről az ipari kiviteli prémiumokról akkor, midőn egy vajmikomoly és nagyarányú vámháboru lehetősége előtt állunk. Erre azonban az önálló vámterület lelkes hivei nem gondolnak. Ők maguk szokták ugyan hangoztatni, hogy a háborúnak az a kellemetlen tulajdonsága meg van, miszerint nemcsak oda, de vissza is lőnek. Nos hát sajnós, mi abban a helyzetben vagyunk, hogy, ha Ausztriával a jelenlegi viszonyok között vámháborura kerülne a dolog, akkor ugyan mi is lőnénk és az osztrákok is lőnének, de míg mi csak mitrailleuse-ből puskáznánk, addig ő nekik ostromágyuk állanak rendelkezésre.

Nehogy tulságosan hosszúra nyuljanak fejtegetéseim, röviden összegzem a fentieket:

Ha az önálló vámterület oly módon és abban az időpontban létesülne, amint azt jelenleg bizonyos körök kívánják, — amely kívánalmak megvalósulása esetén kereskedelmi szerződés kötése lehetetlen volna — rövid néhány év leforgása után elkerülhetetlen volna az általános gazdasági válság, eltekintve attól, hogy mindjárt a különválás első éveiben vámháború ütne ki a két ország között.

Gazdasági szempontból tehát az önálló vámterületre megfelelő előkészítés nélkül való áttérés semmiképpen sem kívánatos; Ausztriához való viszonyunkat tekintve pedig a vámpolitikának vámháboruvá való elfajulása lehetetlen helyzetet teremt.

Addig, amíg personál unió s így a legszorosabb politikai szövetség létezik Ausztriával, a vámháboruig menő gazdasági vetélkedés a két állam között lehetetlen. Igen világosan fejtette ki ezt gróf *Apponyi Albert*, midőn a vámszövetség tárgyalása alkalmával 1886. szeptember 29-én a következőket mondotta:

„Magyarország és Ausztria között a vámháboru lehetetlen. Nem jogilag, mert jogilag elképzelhető, de a létező politikai viszonyok sulyánál fogva, a politikai és közjogi viszonyok természeténél fogva egészen chimerikus aggodalom, hogy egy fejedelemnek koronája alatt álló két ország között, még ha vámterületileg külön váltak is, különösen ahol a korona befolyása oly nagy, mint a monarchiában, a dolog természete szerint vámháboru fejlődnek.“

Mi következik ebből? Az, hogy ha gazdaságilag külön válunk is Ausztriától, ha létesül is az önálló magyar vámterület, a *fejedelem személyének közössége és a politikai kapcsolat elkerülhetlenné fogják tenni, miszerint a vámterületileg különvált két állam egymással kereskedelmi szerződéses viszonyba lépjen.*

És vajjon minőnek képzelik az önálló vámterület idealista hívei azt a kereskedelmi szerződést, melyet a politikailag oly szorosán összeforrott két ország egymással kötni fog? Minek tekintik a jelenlegi vámközösséget? Vajjon a közösség, illetve az azt létesítő kiegyezési törvény nem egy sajátágos neme a nemzetközi kereskedelmi szerződéseknek? És vajjon lehetségesnek tartják-e az önálló vámterület hívei, miszerint a vámterületileg önálló Magyarország a vámterületileg szintén önálló Ausztriával képes lenne oly kereskedelmi szerződést kötni, mely megvalósítaná mindama reményeket, melyeket jelenleg az önálló vámterület minél előbb való létesítéséhez fűznek?

Az osztrákok, akik, sajnos, higgadtabban itélik meg a helyzetet s így fölényben vannak, nagyon jól tudják, hogy Ausztriának és Magyarországnak egymáshoz való gazdasági viszonya, amennyiben kiegyezés nem köttetnék, csupán kereskedelmi szerződéssel volna szabályozható. Azt is tudják igen jól, hogy ily kereskedelmi szerződés csupán akkor lesz köthető, ha a magyar mezőgazdasági kivitel érdekében kedvezményekben részesítjük az osztrák ipart. Ami azt jelenti, hogy a közösség megszűnte daczára sem sokat változna a helyzet. Ennek tudatában most már Ausztriában hirdeti egy tekintélyes számú párt, hogy a gazdasági különválásnak minél előbb meg kell történnie. Minél előbb szünik meg a közösség, annál előnyösebb az osztrákokra. Ha még egy kiegyezést kötünk, még pedig olyat, mely Magyarországra nézve előnyös, — és csak ilyet köthetünk — a magyar közigazdaságnak módja lesz tovább fejlődni és erősödni; s ha majd a kiegyezés lejár s ha majd akkor válunk széjjel, a magyar fogyasztás jóval

kevésbé lesz ráutalva az osztrák ipari behozatalra, mint ma. Vajjon jó nemzeti politika-e a mi részünkről, ha sürgetve az önálló vámterületre való áttérést, az osztrákok malmára hajtjuk a vizet?

Mindezen kérdések elbírálásánál figyelemmel kell lennünk továbbá a közel jövőben várható európai vámpolitikára.

Ha a jelenlegi védvamos irányzat megmarad, sőt esetleg még jobbn fejlődik, akkor az önálló vámterületre való hirtelen áttérés végzetes csapás lehet az országra; ha azonban az európai államok letesznek az elzárkózás politikájáról, úgy akkor lényegesen megváltozik a helyzet, akkor valóban elérkezik a Magyarország közgazdaságát tényleg regenerálni képes önálló vámterület létesítésének időpontja.

Ámde — mint azt e munka bevezetésében kimutattam — semmi kilátás sincs arra, hogy a közel jövőben az európai államok megváltoztassák vámpolitikájuk irányát; és ennél fogva nincs is kilátás arra, hogy önálló vámterületet létesítve, új, egészséges alapokra fektethessük gazdasági életünket.

Ausztriával kereskedelmi szerződést csak akkor fogunk köthetni, ha ebben a szerződésben biztosítjuk az osztrák iparnak a magyar fogyasztási piacot. Ezeket a kedvezményeket meg kell adnunk, mert mezőgazdasági termékeinket csak ebben az esetben leszünk képesek akadály nélkül elhelyezni Ausztriában, vagyis az egyetlen oly európai területen, amely behozatalunk elől nem zárkózik el.

A helyzet lényegileg ugyanaz maradna, mint amilyen most, a vámközösség mellett. A különbség legfeljebb az lenne, hogy az osztrákok még több nehézséget és akadályt igyekeznének mezőgazdasági kivitelnk elé gördíteni, mint mai nap.

Iparunk épp oly lassu ütemben fejlődhetnék, mivel a kereskedelmi szerződés kedvezményeinek következtében az osztrák ipari termékek kedvezményes vámtétel mellett jutván az ország területére, versenyképességük számbavehető módon nem csökkenne. A vámtételek csekély volta következtében az önálló magyar vámterület bevétele is csak jelentéktelenül emelkednék, minek folytán a mezőgazdasági termékek után kiviteli prémiumok sem volnának fizethetők; mert hiányoznák az alap, amelyből a kincstár ezen kiviteli jutalmakat utalványozni lenne képes.

Sőt feleslegessé is válnának ezek a mezőgazdasági kiviteli jutalmak, mert hiszen az osztrák iparnak adott kedvezmények

fejében mezőgazdasági kivitelünk garanciáit köthetjük ki a kereskedelmi szerződésben. Talán lehetséges volna egynéhány osztrák iparcikket olyképp megvámolni, hogy az országban létező néhány iparág kedvezőbb körülmények közé jutna; de új iparágak épp oly nehezen fognak létesülhetni, mint amely nehezen létesülnek a közösség mellett.

És mindennek daczára, *Ausztria önző gazdasági politikája, saját gazdasági gyöngeségünk, a két állam között létező szoros politikai kapcsolat csak akadályai, de leküzdhető akadályai gazdasági önállóságunkra irányuló törekvéseinknek; lehetetlenné, legalább ezidőszerint lehetetlenné azonban ennek a gazdasági önállóságnak a létrejöttét csakis az európai vámpolitika teszi. Amíg ez az európai vámpolitika meg nem változik, addig nem fog elérkezni gazdasági téren való önálló boldogulásunk időpontja.*

Kicsiny és szegény állam vagyunk, melyet évszázados fejlődés nemcsak Ausztriával, de egész Európával szemben gazdasági szempontból függő helyzetbe hozott. Ez a mi nagy nemzeti tragikumunk. Evvel kell számolnunk, midőn létfenntartásunk forog kockán. Nem szabad azonban csüggednünk! Csupán egyelőre alkalmazkodnunk kell és megfeszített erővel dolgozni gazdasági önállóságunk előkészítésén. Hogy majd mikor megváltozik az európai helyzet, mikor gazdasági önállóságunk létföntartásunknak veszélyeztetése nélkül megteremthető lesz, felkészülve találjon a kínálkozó alkalom és szilárd alapokra fektetett gazdasági önállóságunk egyúttal megteremtse az önálló magyar nemzeti állam alapjait!

